

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

ЯРОВЕНКО Тетяна Сергіївна

УДК 330.322.3 : 37

**ІНВЕСТИЦІЇ У СФЕРУ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

СМИРНОВ Сергій Олександрович,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України,
декан економічного факультету.

Офіційні опоненти:

– доктор економічних наук, професор

АНТОШКІНА Лідія Іванівна,

ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»
Міністерства освіти і науки України, ректор;

– доктор економічних наук, професор

КРАСНОРУЦЬКИЙ Олексій Олександрович,

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту;

– доктор економічних наук, професор

МАРКІНА Ірина Анатоліївна,

Полтавська державна аграрна академія
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту.

Захист відбудеться «1» грудня 2017 року об 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.887.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у Полтавській державній аграрній академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3, корпус № 4, ауд. 417.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавської державної академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3, корпус № 2.

Автореферат розісланий «31» жовтня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Аранчій В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження.

Сфера освіти України як один із найважливіших суспільних інститутів держави є джерелом, яке продукує інноваційні високотехнологічні продукти та виступає основою формування освітнього й інтелектуального потенціалу суспільства. Останній забезпечує базис сталого економічного зростання країни орієнтованого, передусім, на наукові кадри, технології та знання. Виходячи з цього, основним вектором національної політики у сфері освіти визначено її прискорений інноваційний розвиток на засадах гармонізації до європейських стандартів якості, формування привабливості та її конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг. Такі трансформаційні процеси потребують цілеспрямованої багатоваріантної інвестиційної політики з використанням кардинально нових підходів. Важливість таких напрямів фінансування освітньої сфери неодноразово підкреслювалась у «Національній доктрині розвитку освіти», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»)), Законі України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» та ін. законодавчих актах.

Незважаючи на перетворення сфери освіти України у мегасистему, де більше 7 млн осіб на рік здобувають формальну освіту, та її реформування, вона характеризується дефіцитом інвестиційних ресурсів, обмеженістю диверсифікації інвестиційних джерел, невизначеністю пріоритетів (зокрема, інноваційної спрямованості), розпорошеністю інвестиційних коштів, незначною кількістю інвестиційних проектів та високим ризиком освітнього інвестування. Відсутність стратегічних механізмів управління освітнім інвестуванням та інвестиційним розвитком сфери освіти, зокрема, наукового обґрунтування інвестиційної політики, призвело до зниження ефективності дій органів управління на різних її рівнях. Отже, незважаючи на світову практику, в Україні освітнє інвестування не набуло розповсюдження, вітчизняна освітня сфера є достатньо непривабливою для інвесторів, а її інвестиційне забезпечення залишається проблемою, особливо в умовах політичних та економічних кризових явищ.

У науковій літературі питання функціонування та розвитку освітньої сфери завжди перебувають у центрі уваги науковців, зокрема, таких як: Г. Бекер, Й. Бескид, Б. Гершунський, Ф. Кумбс, Т. Оболенська, Н. Тіменко, В. Аніщенко, Л. Антошкіна С. Ніколаєнко, Б. Чижевський, В. Дем'яненко, І. Маркіна, В. Гейць, С. Здіорук, Т. Алексеєнко, Г. Балл, Н. Барр, В. Тараканов, В. Луговий, В. Огаренко, Д. Новиков, Н. Глотова, Л. Даниленко та ін. Серед праць щодо проблем економіки освіти слід виділити праці таких учених як: Я. Карнаї, П. Мюрел, Р. Макінтон, В. Гейць, І. Каленюк, О. Куклін, О. Красноруцький та ін. Проблеми інноваційної діяльності в освітній сфері та її інноваційний розвиток вивчали І. Маркіна, В. Химинець, С. Ніколаєнко, Л. Буркова, Н. Федорова, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова, В. Загвязинський, А. Сбруєва та ін. Інвестиційне забезпечення сфери освіти та освітні інвестиції досліджували О. Красноруцький, В. Сафонова, Ю. Федорчук, І. Жабровець, О. Другов, В. Чеха, Б. Сабуров, Н. Родіна,

Е. Хіжнякова, Ю. Волинчук, М. Баран, С. Захарін, Н. Левчук, Н. Чаленко, В. Пузиків, С. Єрєміна, В. Щеголев, М. Курбатова, Н. Дудченко, Н. Єрмашкевич, Н. Щеликова, О. Гонта, Т. Шестаковська, В. Зайков, С. Назарко, С. Натрошвілі та ін. Результати їхніх досліджень є значним внеском у вирішення питань розвитку освіти, але його інвестиційне забезпечення у контексті економіки знань й досі залишається недостатньо освітленим у фаховій літературі. Поза межами досліджень та законодавчо-нормативних актів залишилося розв'язання науково-прикладних проблем розробки теоретико-методологічних засад, методичних положень і практичних рекомендацій щодо освітнього інвестування, а також виконання комплексу завдань формування та реалізації інвестиційної політики задля забезпечення розвитку сфери освіти України, що свідчить про актуальність даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара МОН України у межах тем: «Фінансова інфраструктура народного господарства України: інвестиційно-інноваційні аспекти» (номер державної реєстрації 0109U000132, 2009 – 2011 рр.), де автором досліджено й вдосконалено теоретико-методологічні підходи щодо оцінювання інвестиційно-інноваційних процесів у освітній сфері України та управління ними; «Фінансовий механізм вирішення глобальних проблем: попередження економічних криз» (номер державної реєстрації 0112U000202, 2012 – 2013 рр.), де автором досліджено кризові явища у сфері освіти та обґрунтовано механізм управління ризиками інвестиційних проектів у цій галузі; «Фінансовий механізм регулювання розвитку реального сектора економіки України» (номер державної реєстрації 0114U000629, 2013 – 2015 рр.), де автором досліджено складові інвестиційної політики у сфері освіти України та механізм її реалізації; «Розробка програмно-математичного забезпечення та моделювання інформаційних процесів» (номер державної реєстрації 0113U004203, 2013 – 2015 рр.), де автором вдосконалено інформаційне забезпечення моніторингу інвестиційного розвитку сфери освіти, розроблено методологічні засади його моделювання та прогнозування; «Розробка організаційно-економічного механізму функціонування суб'єктів господарювання, галузей та регіонів України у контексті концепції сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0113U002059, 2013 – 2015 рр.), де автором досліджено сукупність теоретико-методологічних засад щодо освітнього інвестування та інвестиційного розвитку сфери освіти України.

Мета і завдання дослідження.

Метою дисертаційної роботи є розв'язання теоретико-методологічної та науково-прикладної проблеми впровадження багатоваріантної інвестиційної політики задля забезпечення розвитку сфери освіти України. Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлено та вирішено наступні *завдання*:

- уточнити сутнісну характеристику сфери освіти та її підсистем;
- проаналізувати стан та розвиток сфери освіти України;
- узагальнити теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття «інвестиції в освіту» та виявити особливості їхньої практичної реалізації;
- визначити сутність інвестиційного забезпечення розвитку сфери освіти;

- виявити тенденції у освітній сфері як детермінанти інвестування;
- вдосконалити методологію інвестиційного розвитку сфери освіти України;
- вдосконалити методичний підхід щодо статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти;
- проаналізувати інвестиційний розвиток національної сфери освіти;
- здійснити моніторинг інвестування у сферу освіти України;
- побудувати інвестиційну систему освітньої сфери за її складниками;
- обґрунтувати організаційні засади управління інвестуванням у сферу освіти;
- вдосконалити організацію інноваційного інвестування як домінанту розвитку освітньої сфери;
- розробити механізм формування та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти;
- визначити стратегічні напрями інвестиційного розвитку сфери освіти України;
- розробити інструментарій управління інвестиціями у сфері освіти.

Об'єктом дослідження є інвестиційний процес у сфері освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади, методичні положення і практичні рекомендації щодо інвестування у сферу освіти України.

Методи дослідження.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: критичного, історично-логічного та діалектичного аналізу і синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, узагальнення і формалізації, системного аналізу (при удосконаленні понятійно-категоріального апарату, формулюванні висновків та рекомендацій); SWOT-аналізу (при обґрунтуванні стратегії розвитку); контент-аналізу законодавчо-нормативної бази (при виявленні чинників розвитку, узгодженості його напрямів); діаграма Ісікави (для виявлення проблем розвитку); класифікаційно-аналітичний (при розробці класифікацій); графоаналітичний та графічний (для встановлення лагів запізнювання та відображення результатів дослідження); експертний (при виявленні чинників розвитку та оцінюванні їхньої значущості); адитивного прогнозування (для прогнозування розвитку); когнітивного, імпульсного моделювання та метод сценаріїв (для дослідження сценаріїв розвитку).

Також були використані методи та прийоми: кореляційно-регресійний (при визначенні періоду інерційності та побудови імітаційної моделі); кластерний (при розподілі регіонів за рівнем концентрації інвестицій та періодів за рівнем інтенсивності інвестування); періодизації (при оцінюванні інтенсивності інвестування та детермінант розвитку); індексний метод (при визначенні пропорційності темпів росту показників); аналіз структурних зрушень (для виявлення тенденцій розвитку); XYZ-аналіз (при визначенні інтенсивності інвестування); аналіз надійності, зокрема, метод α – Кронбаха (при визначенні внутрішньої узгодженості розподілу інвестицій); матричний (при оцінюванні ефективності інвестування та характеру розвитку); інтегральної та багатовимірних оцінок (під час моніторингу інвестиційного розвитку); аналіз чутливості (для оцінювання впливу чинників розвитку); методи фазових кривих, розриву, відстаней, подібності, таксономічний та індикативний (для оцінки рівня розвитку); метод

дослідження коливань (для виявлення фаз та тривалості циклів у динаміці показників); інтегральну систему комплексного статистичного аналізу й обробки даних SPSS Statistics та Mathcad Prime 3.0. (для забезпечення точності та достовірності розрахунків).

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативні акти України (Конституція, Закони, Податковий та Бюджетний кодекси, Укази Президента, Постанови Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Національного банку, Накази Міністерства освіти і науки, Міністерства фінансів та Міністерства економічного розвитку і торгівлі тощо) та міжнародних організацій (UNESCO, WTO, World Bank Group); методичні рекомендації й офіційні публікації щодо статистичної інформації Eurostat, Державної служби статистики, МОН України; енциклопедичні джерела; класифікатори; аналітичні огляди агентств, науково-дослідних організацій і установ; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; власні розрахунки і результати досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв'язанні теоретико-методологічної та науково-прикладної проблеми впровадження багатоваріантної інвестиційної політики з метою забезпечення розвитку сфери освіти України, а саме:

вперше:

- сформульовано положення, що задля забезпечення інтенсивного інвестиційного розвитку сфери освіти темпи росту її ВВП повинні перевищувати темпи росту обсягу освітніх послуг, які, у свою чергу, повинні бути більшими за темпи росту загального обсягу освітніх інвестицій. Співвідношення між обсягами ВВП, послуг та інвестицій, яке є основою аналізу інвестиційного розвитку національної сфери освіти, надає змогу характеризувати його типи (інтенсивний, екстенсивний та детенсивний) з метою обґрунтування інвестиційної політики;
- визначено структуру інвестиційної системи сфери освіти, яка представляє собою сукупність керуючої (суб'єктів освітнього інвестування) та керованої підсистеми (об'єктів управління ним), горизонтальних та вертикальних зв'язків між ними (щодо відносин з надання – отримання інвестиційних ресурсів та управління ними) та із зовнішнім середовищем (відносин щодо отримання соціально-економічних результатів від освітнього інвестування). Такий підхід дозволяє поглибити теоретичні основи інвестиційного менеджменту шляхом уточнення термінологічного апарату освітнього інвестування, що впорядковує взаємодію учасників інвестування, знижує інвестиційні ризики та підвищує ефективність інвестиційного процесу у відповідності до сучасних вимог розвитку сфери освіти;
- обґрунтовано організаційні засади управління освітніми інвестиціями на основі системи власних, позикових та залучених джерел, які обумовлюють застосування відповідних методів здійснення інвестицій, що, у свою чергу, використовують специфічний набір форм освітнього інвестування. Це дозволяє залучити інвестиційні джерела, які мають бути використані у процесі формування та реалізації інвестиційної політики з метою стимулювання державно-приватного партнерства;
- розроблено механізм формування та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти України, який складається з концептуального, організаційного, методологічно-методичного, функціонального, результативного блоків та

розглядається як система цілеспрямовано організованих взаємодій між сферою освіти та органами управління нею шляхом реалізації функцій із застосуванням комплексу методів, важелів, інструментів та стратегій (з урахуванням впливу чинників та обмежень) задля досягнення інвестиційного розвитку. Такий підхід надає можливість визначити функції, етапи та заходи реалізації інвестиційної політики у освітній сфері задля розвитку освіти в Україні;

вдосконалено:

– сутнісну характеристику поняття «сфера освіти», як системи, що представляє собою сукупність виховної, педагогічної та навчальної підсистем, які, завдяки зв'язкам між собою та зовнішнім середовищем, забезпечують інтенсивний розвиток особистості людини, формування інтелектуального потенціалу й капіталу суспільства та є домінантою людського розвитку. Таке виокремлення підсистем, на відміну від існуючих підходів, дозволяє виявити його складники та забезпечити наукове підґрунтя ефективного управління розвитком сфери освіти з позицій системного підходу;

– теоретичні основи освітнього менеджменту шляхом уточнення поняття «інвестиції в освіту», що трактується як господарські операції з вкладення грошових, інших матеріальних та нематеріальних активів (послуг, інформації, що мають грошову оцінку) у об'єкти освітньої діяльності з метою розвитку індивіда, суб'єктів господарювання, економічного розвитку країни та її регіонів, суспільства в цілому. Зазначене трактування, на відміну від існуючих, враховує особливості інвестицій у розрізі рівнів освітньої сфери, що дозволяє використовувати його у нормативно-правових актах й практичній діяльності суб'єктів сфери освіти;

– визначення поняття «інвестиційний розвиток сфери освіти», як незворотного циклічного процесу переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності у сфері освіти до іншого (більш досконалого) за рахунок систематичних (кількісних, якісних та структурних) змін джерел її фінансування, способів, механізмів й підходів залучення та використання інвестиційних ресурсів у просторі та часі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів відповідно до визначеної мети при збереженні системної якості та цілісності. Це дозволило систематизувати його чинники відповідно до сфери виникнення і рівнів господарювання та провести моніторинг інвестиційного розвитку сфери освіти України з урахуванням нормативно-правової, географічної, організаційної, ринкової та соціальної детермінант;

– методичний підхід щодо статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти, який містить принципи, завдання, джерела інформації та заходи щодо підвищення його ефективності. Такий підхід, на відміну від існуючих, забезпечує потреби моніторингу інвестиційного розвитку сфери освіти та стану освітнього інвестування (шляхом підвищення адекватності отриманих результатів та узгодження методологічних підходів з міжнародними стандартами), сприяє зниженню трудомісткості розрахунків, ліквідує труднощі в інтерпретації змісту показників;

– організацію інноваційного інвестування, засновану на господарських операціях вкладення грошових, інших матеріальних та нематеріальних активів

(послуг, інформації, які мають грошову оцінку) у освітні інновації (технології, продукцію або послугу, організаційно-технічні рішення) з метою підвищення якості, результативності та ефективності навчально-виховного процесу. Використання такого підходу, на відміну від інших, дозволяє класифікувати інноваційні інвестиції та визначати пріоритетні напрями освітнього інвестування задля розвитку сфери освіти;

– напрями інвестиційного розвитку, які включають інформаційний, методологічний, правовий та організаційно-управлінський складники, що надає можливість формувати заходи інвестиційної політики на різних рівнях сфери освіти із використанням механізмів державного й недержавного регулювання та державно-приватного партнерства. Такий підхід дозволяє: систематизувати інформацію щодо визначення конкурентних переваг та стратегічних пріоритетів розвитку освіти у довгостроковій перспективі; сформувати механізм регулювання інвестиційного розвитку сфери освіти в Україні та використовувати його під час реалізації інвестиційної політики;

– інструментарій управління інвестиціями у сфері освіти, що включає використання системи окремих, але взаємоузгоджених інвестиційних проектів на всіх її рівнях, при розробці яких застосовується адаптована спіральна модель Б. Боема із залученням заходів ризик-менеджменту. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє збільшити гнучкість і адаптивність впровадження освітніх інвестицій, зменшити інвестиційний ризик, визначати напрями освітнього інвестування задля забезпечення розвитку сфери освіти України;

дістало подальшого розвитку:

– технологія аналізу стану та розвитку освітньої сфери України, яка на відміну від чинних, заснована на її розгляді як багаторівневої системи з агрегованим характером із використанням показників діяльності суб'єктів господарювання, основних параметрів освітньої діяльності та їх структурних зрушень на всіх рівнях системи освіти. Такий підхід сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень з погляду її інвестиційного розвитку в умовах обмеження часу та інвестиційних ресурсів, що є запорукою інноваційних перетворень;

– визначення сутності інвестиційного забезпечення розвитку сфери освіти, яке розглядається у трьох аспектах: як безперервний й послідовний процес пошуку (або створення), залучення з різних джерел, розподілу та використання інвестиційних ресурсів; як сукупність економічних відносин, яка виникає у наслідок інвестиційних процесів; як складна інвестиційна система, яка охоплює усю сукупність елементів (суб'єктів, об'єктів, джерел інвестиційних ресурсів, форм та інструментів їх залучення тощо). Такий підхід, на відміну від відомих, дозволяє визначити напрями розвитку освіти України, які потребують інвестиційного забезпечення та мають інноваційну спрямованість, що є підґрунтям розробки ефективної інвестиційної політики у цій галузі;

– визначення тенденцій у сфері освіти як детермінант освітнього інвестування, які зумовлені глобальними тенденціями розвитку суспільства та пріоритетами розвитку освіти у світі. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє встановити чинники, які спричиняють найбільший вплив на впровадження інвестицій на різних

рівнях освітньої сфери, зокрема: наявність кризових явищ, глобалізацію, інтернаціоналізацію, демократизацію та структурну зміну освітньої системи, впровадження інноваційних (зокрема, телекомунікаційних) моделей освіти та концепції економіки знань тощо. Це дозволяє створити якісно нову систему освітнього інвестування, яка здатна оперативнo адаптуватися до вимог глобальних викликів, що зумовлені економічними та соціальними перетвореннями;

– методичний підхід щодо моніторингу інвестування у сферу освіти України, який на відміну від існуючих, засновано на аналізі інтенсивності й концентрації освітніх інвестицій, визначенні структурних зрушень та внутрішньої узгодженості регіонального розподілу освітніх інвестицій. Це надає можливість виявити циклічність інвестиційної активності суб'єктів освітньої сфери та забезпечує наукове обґрунтування розробки ефективної інвестиційної політики на всіх рівнях управління з позицій системного підходу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові розробки та пропозиції, отримані в ході дослідження, доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які використані: Управлінням стратегічного планування та інвестиційної політики Дніпропетровської обласної ради (довідка б/н від 30.10.2015 р.) задля прогнозування основних показників інвестиційного розвитку сфери освіти Дніпропетровської області. Практичні рекомендації щодо вдосконалення форм статистичної звітності освітніх установ, моніторингу освітнього інвестування впроваджено у практичну діяльність Головного управління Статистики у Дніпропетровській області (довідка № 1290 від 28.05.2015 р.). Пропозиції стосовно вдосконалення механізму освітнього кредитування як форми інвестицій в освіту використані ПАТ «Банк Кредит Дніпро» (довідка № б/н від 06.04.2016 р.). Рекомендації щодо впровадження інвестиційних проєктів використано КЗ «Нікопольська середня загальноосвітня школа I – III ступенів №4» (довідка № 181 від 26.06.2017 р.). Доцільність впровадження запропонованих у роботі інвестиційних механізмів та їх відповідність європейським підходам підтверджена Poznan University of Economics and Business (довідка б/н від 08.02.2016 р.). Пропозиції щодо формування стратегічних напрямів розвитку вищого навчального закладу прийняті до організаційного впровадження Полтавською державною аграрною академією (довідка № 5215 від 12.06.2017 р.).

Результати наукових розробок автора використовуються у навчальному процесі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара МОН України при викладанні дисциплін: «Регіональна економіка», «Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків», «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Інвестування», «Прогнозування соціально-економічних процесів», «Економіко-математичні моделі в управлінні та економіці», «Стратегічний аналіз» (акти впровадження б/н від 26.10.2012 р., 29.11.2013 р., 26.05.2014 р., 06.11.2015 р., 11.12.2015 р.), а також включені до навчального посібника «Економіка праці і соціально-трудова відносина» (гриф МОН України лист №1/11-7862 від 23.05.2014 р.), де людський капітал досліджено з урахуванням специфіки інвестицій в освіту.

Особистий внесок здобувача.

Теоретико-методологічні розробки, висновки та практичні рекомендації, які

виносяться на захист, отримані автором самостійно на основі проведених досліджень. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї, положення та висновки, які є результатом особистої роботи дисертанта. Дисертаційне дослідження не містить матеріалів кандидатської дисертації здобувача.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися і дістали позитивну оцінку на 14-ти міжнародних та 2-х всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» (м. Дніпро, 2009 р.); «Використання трудового потенціалу на регіональному рівні» (м. Кіровоград, 2010 р.); «Актуальные вопросы реформирования экономики» (м. Миколаїв, 2010 р.); «Світова економіка ХХ століття: сучасні тенденції та перспективи розвитку» (м. Львів, 2011 р.); «Економіка сьогодні: проблеми та шляхи вирішення» (м. Одеса, 2011 р.); «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (м. Запоріжжя, 2012 р.); «Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпро, 2014 р.); «Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів» (м. Дніпро, 2013 р.); «Україна – Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції» (м. Запоріжжя, 2014 р.); «Economics of sustainable development: theoretical approaches and practical recommendations» (Словацька Республіка: м. Кошице, 2015 р.); «Economics, management, law: current state and perspectives of development» (Австралія: м. Мельбурн, 2015 р.); «Сучасний стан та проблеми розвитку статистики, обліку та аудиту в умовах глобалізації» (м. Дніпро, 2015 р.); «Розвиток національної економіки: теорія і практика» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Наука и бизнес» (м. Дніпро, 2015 р.); «Сучасний стан та проблеми розвитку статистики, обліку та аудиту в умовах глобалізації та енергосбереження» (м. Дніпро, 2016 р.); «Economics, management, law: realities and perspectives» (Франція: м. Париж, 2016 р.).

Публікації.

Основні положення, висновки і результати дослідження опубліковано у 45-ти наукових працях, в т.ч.: 5 монографій (з них 1 одноосібна); 23 статті у наукових фахових виданнях (з них 21 одноосібна), зокрема, 14 статей опубліковані у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 16 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; 1 публікація у інших виданнях (навчальному посібнику з грифом МОН України).

Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 80,14 д.а., з яких особисто здобувачу належить 39,3 д.а.

Обсяг і структура дисертаційної роботи.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 528 сторінок друкованого тексту, у тому числі основного тексту 388 сторінок. Вона містить 32 таблиці і 69 рисунків (7 табл. та 23 рис. займають повну сторінку), список використаних складає 400 джерел (на 40 стор.) і 11 додатків (на 70 стор.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Розвиток сфери освіти України та її інвестування як об'єкт економічного дослідження**» уточнено сутнісну характеристику сфери освіти та її підсистем, проаналізовано стан та розвиток освітньої сфери України, узагальнено теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття «інвестиції в освіту» та виявлено особливості їх практичної реалізації.

Визначено, що «освіта» – є цілеспрямованим та організованим процесом набуття (засвоєння) людиною певної системи знань, умінь та навичок, що характеризується певним обсягом, якістю та глибиною. При цьому «система освіти» – це сукупність закономірно взаємопов'язаних інституцій (суб'єктів, об'єктів) освітньої політики, які завдяки цілеспрямованому організованому механізму дозволяють надавати (отримувати) освітні послуги.

Як система «сфера освіти» представляє собою сукупність виховної, педагогічної та навчальної підсистем (табл. 1), які, завдяки зв'язкам між собою та зовнішнім середовищем, забезпечують інтенсивний розвиток особистості людини, формування інтелектуального потенціалу й капіталу суспільства та є домінантою людського розвитку.

При цьому з'ясовано, що кожна з підсистем має певні особливості стосовно цілей, суб'єктів, змісту діяльності, методів і засобів, організаційних форм та результатів. Такий розподіл забезпечує наукове підґрунтя управління розвитком освіти з позицій системного підходу.

Сфера освіти під час свого функціонування охоплює аспекти діяльності суб'єктів процесу освіти, які: здобувають знання з певного напрямку (діти дошкільного віку, вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти); надають освітні послуги (фізичні особи – репетитори та юридичні особи, які здійснюють освітню діяльність (в т.ч. релігійні установи), навчальні, науково-методичні установи; науково-виробничі підприємства); обслуговують освітній процес: здійснюють управління освітнім процесом та його фінансування (державні і місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти).

У ході дослідження дістала подальшого розвитку технологія аналізу стану та розвитку освітньої сфери України, яка заснована на її розгляді як багаторівневої системи з агрегованим характером.

Так, переважну більшість освітніх послуг в Україні (до 80 %) складає формальна освіта, яка здійснюється на базі навчальних закладів державної та комунальної форм власності. За динамікою загальної чисельності осіб, які проходять навчання у закладах освіти (здобувають формальну освіту) рівень освіченості населення України у розрахунку на 10 тис. населення має тенденцію до зниження (за 1990 – 2015 рр. на 27 %).

Попри суттєве зменшення загальної кількості освітніх установ за 1990 – 2015 рр. на 31 %, їх завантаження зменшується на 13 %. Нестійкою є динаміка цього показника для аспірантури та докторантури, що не характеризує стан сфери освіти як прискорений розвиток.

Склад сфери освіти як системи

№ з/п	Критерії	Підсистеми сфери освіти		
		Виховна	Педагогічна	Навчальна
1.	Цілі	Формування особистості людини задля її соціалізації	Здобуття певних знань, формування конкретних умінь та навичок	Набуття (засвоєння) певної системи знань, умінь, навичок
2.	Суб'єкти	Вихователь, вихованець	Вчитель (навчальні матеріали), учень	Заклади освіти, науково-методичні установи, науково-виробничі підприємства, державні і місцеві органи управління освітою та громадського самоврядування, група здобувачів освіти, міжнародні організації з питань освіти
3.	Зміст діяльності	Виховна, в т.ч. навчальна (освітня) діяльність	Педагогічна діяльність	Наукова (дослідницька), педагогічна та управлінська діяльність
4.	Методи	Формування свідомості особистості людини; організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки; стимулювання діяльності і поведінки; самовиховання	Педагогічні методики, розвиваюче навчання, організація пізнавальної діяльності, особистісно-орієнтовані педагогічні ситуації, проблемно-пошукова діяльність, створення ситуації успіху, технологія саморозвитку, мультимедійне навчання, пояснення, розповіді, бесіди, лекції, робота з літературними джерелами, самостійне спостереження, лабораторна, практична та дослідна робота	Модульно-рейтингова система; різномірне навчання; лекційно-практична проектування; лекційно-семінарська система; інтерактивне та дистанційне навчання
5.	Засоби	Художня, наукова література, радіо, телебачення, Інтернет, предмети образотворчого, театрального та кіномистецтва	Підручники, навчальні посібники, мультимедійні й інтерактивні засоби	Навчальні плани, програми, стандарти, типові методики
6.	Організаційні форми	Збори, бесіди, конференції, гуртки, ігри, тренування, створення виховних ситуацій, змагання	Розповіді, пояснення, бесіди, ігри, лекції, інструктаж, ілюстрація, демонстрація, дискусії, спостереження, змагання, тренування	Напрямок підготовки, навчальна дисципліна, урок, факультативи, семінари, практикуми, гуртки, домашня самостійна навчальна робота
7.	Кінцевий результат	Певні соціально значущі якості особистості людини	Сукупність знань, умінь, навичок	Освітні послуги

Джерело: складено автором

Співвідношення чисельності ВНЗ та чисельності учнів професійно-технічних навчальних закладів характеризує попит на відповідний рівень професійної освіти. Визначено, що чисельність студентів ВНЗ III – IV рівнів акредитації протягом 1991 – 2015 рр. перевищує чисельність учнів ПТУ у 1,35 – 4,52 рази, а студентів ВНЗ I – II рівнів акредитації – у 1,19 – 6 разів. Збільшення чисельності осіб у закладах цього рівня відбувалося за рахунок їх скорочення на інших рівнях професійної освіти, що зумовлено соціально-економічним становищем, обґрунтованими організаційними та технологічними змінами, підвищенням вимог роботодавців, зниження якості освіти тощо.

Отже, подальший розвиток та інноваційні перетворення у сфері освіти вимагають багатоваріантної інвестиційної підтримки.

Поняття «інвестиція в освіту» у роботі трактується як: господарська операція з вкладення грошових, інших матеріальних та нематеріальних активів (послуг, інформації, що мають грошову оцінку) в об'єкти освітньої діяльності з метою розвитку індивіда, суб'єктів господарювання, економічного розвитку країни та її регіонів, суспільства в цілому.

Інвестиції можуть бути вкладені у педагогічний процес з надання знань (у засоби й підходи навчання), структури, які його забезпечують (у зміст та форми організації управління освітньою сферою), а також у механізми засвоєння отриманої інформації. Якщо освітні інвестиції стосуються сфери освіти, її структур та процесів, які в ній відбуваються, то педагогічні інвестиції охоплюють сферу педагогічного процесу (вкладення в розвиток різноманітних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостей особистості людини) та є одним з різновидів освітньої інвестиції.

Освітні інвестиції мають ознаки, що є характерними й для інших видів інвестицій, зокрема: вони є відкритою системою; мають здатність потенційно приносити ефект відповідно до мети інвестування; є процесом перетворення частини накопиченого капіталу в альтернативні види активів. Вони є цілеспрямованим вкладенням капіталу та характеризуються наявністю терміну вкладення, мають доходність, ризик і ліквідність, характеризуються попитом, пропозицією та ціною.

Зазначений у нормативно-правових документах некомерційний характер закладів освіти не передбачає впровадження інвестицій у їх класичному сприйнятті. Тобто, неможливо реалізувати освітнє інвестування із застосуванням механізму повернення інвестору вкладених коштів та (або) прибутку від освітнього інвестування (зокрема, надання освітніх послуг), адже будь-яке майно передане державним та комунальним установам стає власністю держави (місцевих органів влади). Установи таких форм власності не можуть виступати емітентами цінних паперів для залучення інвестиційних ресурсів.

Сфера освіти зумовлює специфічність використання понять прями та непрямі освітні інвестиції. Прямі освітні інвестиції передбачають безпосереднє, а непрямі – опосередковане (державою, фінансовими або інвестиційними посередниками) вкладення активів (послуг, інформації) у об'єкти освітньої діяльності. Обґрунтовано, що на відміну від інших, прямі освітні інвестиції можуть не надавати інвестору право власності, не відбувається й передача майна. Отримання інвестором

прибутку від інвестицій можливе лише на рівні приватних закладів освіти, що є комерційними.

До прямих інвестицій відносяться: асигнування бюджетів різних рівнів; благодійні пожертвування та цільові (спонсорські) внески; дотації, компенсації, цільові (прямі) субсидії; будівництво на основі інвестиційного договору тощо. До непрямих освітніх інвестицій відносяться: займи та кредити; спеціалізовані податки; оплата відпусток на навчання; інвестиційні сертифікати; ендавмент-фонд; освітні цінні папери (облігації, ваучери та векселя); податкові та інвестиційні пільги; освітнє страхування тощо.

Ефективність освітнього інвестування, окрім дієвої системи управління, передусім визначається його інноваційною спрямованістю та ефективністю інноваційної діяльності суб'єктів освітньої сфери.

У другому розділі **«Теоретико-методологічні основи освітнього інвестування»** визначено сутність інвестиційного забезпечення розвитку сфери освіти; виявлено тенденції у освітній сфері як детермінанти інвестування; вдосконалено методологію інвестиційного розвитку сфери освіти України.

Узагальнення авторських підходів щодо визначення категорії «розвиток», дозволило виявити основні її властивості й особливості, одночасна наявність яких відокремлює це поняття від інших змін. Кінцевою метою розвитку є розв'язання певних протиріч у зовнішньому та внутрішньому середовищі за рахунок самоорганізації та керування ним. Результатом розвитку є зміни здатності чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища (в т.ч. адаптації до зміни зовнішніх умов) та ступеня організованості об'єкта (його ускладнення), можливість виконувати нові функції, інші завдання за рахунок виникнення, зникнення або трансформації можливостей, властивостей, елементів, їх зв'язків, якостей, характерних рис об'єкту.

Сфера освіти розвивається за рахунок екстенсивного та інтенсивного шляхів, тобто за рахунок збільшення кількості навчальних закладів, чисельності здобувачів освіти та вдосконалення змісту, підходів й методів навчання, його організації. Зроблено висновок, що в основу розвитку сфери освіти покладено «закон циклічності» – коли розвиток сфери освіти зумовлює подальший розвиток інших сфер національного господарства, що в свою чергу формує потребу у підвищенні кваліфікації робочої сили й зумовлює подальший розвиток всіх рівнів сфери освіти. Інструментом, що запускає цей механізм в дію, є інвестиції, обсяг та спрямованість яких визначають темпи та напрями розвитку освітньої сфери та економіки країни в цілому. Основна закономірність розвитку сфери освіти – збільшення тривалості навчання, що зумовлено впливом науково-технічного прогресу та розвитком суспільства.

Побудова діаграми Ісікави (англ. Fishbone, Cause and Effect Diagram) дозволила виявити основні проблеми розвитку у певних функціональних підсистемах (кадровому, фінансово-економічному, соціально-психологічному, організаційному, інформаційному, інноваційному, законодавчо-нормативному, методичному, науковому забезпеченні; результативності, ефективності, якості та доступності освіти; забезпеченні абітурієнтами й робочими місцями), сукупність яких зумовлює подальший відрив сфери освіти України від передових освітніх

систем, незадовільний потенціал її розвитку, низьку здатність до саморегуляції, а також відсутність сприятливих умов для прискореного інноваційного розвитку освіти.

Визначено що інвестиційне забезпечення розвитку сфери освіти слід розглядати у трьох аспектах: по-перше, як безперервний й послідовний процес пошуку (або створення), залучення з різних джерел, розподілу та використання інвестиційних ресурсів; по-друге, як сукупність економічних відносин, яка виникає у наслідок інвестиційних процесів; по-третє, як складну інвестиційну систему, яка охоплює усю сукупність елементів (суб'єктів, об'єктів, джерел інвестиційних ресурсів, форм та інструментів їх залучення тощо). Такий підхід дозволяє сформулювати напрями розвитку освіти України, які потребують інвестиційного забезпечення та мають інноваційну спрямованість.

Встановлено, що основними причинами незадовільного інвестиційного забезпечення сфери освіти є нерозвинутість інвестиційних механізмів, а наслідками – односторонність та обмеженість джерел інвестування, повна залежність від бюджетних коштів, що, беручи до уваги економічне становище в країні, є неефективним та недостатнім.

Нині освітнє законодавство у питанні інвестиційного забезпечення перебуває у розгрупованому стані з відсутністю єдиної концептуальної основи, не враховує особливості специфічної освітньої сфери та не містить механізми введення законодавчих актів у дію, що не сприяє реальному впровадженню новітніх інвестиційних підходів.

Державне регулювання інвестиційної діяльності у сфері освіти включає управління освітніми інвестиціями, регулювання умов та встановлення норм інвестиційної діяльності у цій сфері, контроль за їх дотриманням усіма суб'єктами освітньої сфери. Роль держави у визначенні напрямів інвестиційного розвитку сфери освіти в Україні залишається вирішальною, адже основна частка витрат закладів освіти покривається бюджетами різних рівнів.

На створення якісно нової системи освітнього інвестування, яка здатна оперативно адаптуватися до вимог глобальних викликів, впливають тенденції: інтелектуальна, економічна, наукова та технологічна глобалізація (зокрема, масштабні інтеграційні процеси), ріст міжнародної відкритості та діалог національних культур. Вони зумовлюють прискорене збільшення обсягів наднаціональних інвестиційних потоків у національну сферу освіти, які стали відкритими для зовнішнього інвестування. Водночас, нестабільність на ринках праці негативно впливає на освітнє інвестування. Демократизація світової спільноти, неолібералізація світової і більшості національних економік передбачає обмеження втручання держави в інвестування сфери освіти. Необґрунтоване перекладання тягаря інвестиційних витрат з державного бюджету на плечі інших суб'єктів освітньої сфери призводить до появи кризових явищ. Через збільшення збройних конфліктів, посилення процесів міграції вони переходять у розряд катастрофічних проблем, що зумовлюють суттєве зниження попиту на освітні послуги та необхідність впровадження системи безперервної освіти (освіти протягом життя), що є актуальним напрямом інвестування у цю сферу. Впровадження телекомунікаційних моделей освіти зумовлює необхідність цільового спрямування

освітнього інвестування у пріоритетних напрямках. Збільшення обсягів інвестицій в освіту та підвищення ефективності їх використання має світовий характер. Впровадження принципу демократизації позитивно впливатиме на інвестиційну діяльність у сфері освіти України, адже передбачає обмеження державної монополії, ліквідацію адміністративних бар'єрів у питаннях освітнього інвестування та створення конкурентного інвестиційного середовища. Централізація (яка виражається у загальнонаціональній стратегії інвестиційного розвитку) та децентралізація (яка проявляється у наданні незалежності, автономії установам та регіональним освітнім системам) позитивно впливають на систему освітнього інвестування, зокрема, у питаннях підпорядкованості освітніх установ.

До прояву кризових явищ у освітній сфері України, що зумовлені не тільки глобальними тенденціями, а й національними особливостями (зокрема, негативним впливом стану економіки країни, бюрократизацією управління, залишковим принципом фінансування тощо), слід віднести недостатній інвестиційний розвиток освітньої сфери. Останній слід трактувати як незворотній циклічний процес переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності у сфері освіти до іншого (більш досконалого) за рахунок систематичних (кількісних, якісних та структурних) змін джерел її фінансування, способів, механізмів й підходів залучення та використання інвестиційних ресурсів у просторі та часі під впливом зовнішніх (інвестиційна та загальноосвітня державна політика, зміни умов функціонування освітньої сфери) і внутрішніх (інвестиційні потреби та можливості) факторів відповідно до визначеної мети при збереженні системної якості та цілісності.

В роботі встановлено, що інвестиційний розвиток освітньої сфери відбувається стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною та охопленням криз. Під час нього відбувається зміна складу й структури інвестиційних ресурсів, способів та моделей інвестиційної діяльності у результаті чого виникають, зникають або трансформуються її елементи.

Розвиток інвестиційної системи та її окремих елементів у сфері освіти (який відбувається під впливом сукупності факторів) повинен бути взаємоузгодженим із розвитком інших її елементів з урахуванням позитивного або негативного синергетичного ефекту. Наявність такого зв'язку є підґрунтям для впровадження ефективних освітніх реформ, забезпеченням обґрунтованої інвестиційної політики у сфері освіти. Цілеспрямованість, безперервність (постійність, безупинність) та кумулятивність змін під час інвестиційного розвитку дає змогу накопичувати певні результати, що забезпечує перехід від одного якісного стану інвестиційної діяльності у сфері освіти до іншого.

Необхідність управління інвестиційним розвитком сфери освіти зумовлена недостатністю його самоорганізації та інтенсифікації. Остання має бути спрямована на збільшення результативності освітнього інвестування (ВВП сфери освіти, обсягу наданих освітніх послуг тощо) на основі якісного вдосконалення інвестиційної системи та застосуванні передових форм і методів управління з метою виходу на вищій шабелі розвитку.

В роботі комплекс чинників інвестиційного розвитку сфери освіти України представлено відповідно до сфер виникнення та рівнів господарювання, що

дозволяє провести його стратегічний аналіз (SWOT-аналіз) з урахуванням нормативно-правового, ринкового, організаційного, географічного й соціального аспектів та враховувати вплив цих детермінант під час розробки інвестиційної політики в Україні на різних рівнях сфери освіти. Крім того, під час впровадження заходів щодо управління інвестиційним розвитком сфери освіти, слід зважати на те, що ці фактори представляють собою певну систему з синергічним ефектом.

У третьому розділі **«Стан і моніторинг інвестиційної діяльності у сфері освіти України»** проаналізовано та удосконалено методичний підхід щодо статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти, проведено аналіз інвестиційного розвитку сфери освіти України та моніторинг її інвестування.

Діюча система статистичного забезпечення освітнього інвестування характеризується: відсутністю механізму аналізу інвестиційного розвитку сфери освіти та використання узагальнюючих синтетичних показників ефективності реалізації інвестиційної політики (в т.ч. проєктів); недосконалістю діючої системи статистики результатів інвестиційної діяльності освітніх установ (зокрема, відсутністю висвітлення руху інвестиційних потоків, інформації про інвестиційні проєкти, обсяги інвестованих коштів, ефективність інвестицій й прибуток інвестора); недостатністю використання міжнародних методологічних підходів щодо збирання, класифікації та обробки даних; відсутністю постійного моніторингу освітніх інвестицій на всіх рівнях сфери освіти та оприлюднення його результатів.

В роботі вдосконалено методичний підхід щодо статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти, який містить принципи, завдання, джерела інформації та заходи щодо підвищення його ефективності. Основними його завданнями є: моніторинг інвестиційної діяльності у сфері освіти; аналіз якості і повноти реалізації інвестиційної політики; оцінка ефективності використання інвестиційних ресурсів; документування розподілу та руху інвестиційних потоків; формування інформаційної бази задля забезпечення аналітичних потреб користувачів (зокрема, прогнозування); інформаційно-аналітична підтримка реформування освітньої сфери тощо.

Заходи щодо підвищення ефективності статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти включають: конкретизацію переліку об'єктів та суб'єктів освітнього інвестування; оптимізацію форм статистичної звітності; вдосконалення методологічних підходів та уточнення методичних пояснень щодо моніторингу, їх узгодження із міжнародними стандартами; вдосконалення аналітики статистичного обліку (зокрема, деталізацію класифікацій); врахування термінів впровадження й використання капітальних інвестицій, їх структури, форм власності та статусу навчальних закладів; ведення статистичного обліку за рівнями освіти; законодавче оформлення організації незалежної експертизи інвестиції в освіту; розробку та впровадження механізмів самооцінки інвестиційної діяльності на рівні освітніх установ та колективної оцінки на рівні органів управління освітою; складання та оприлюднення доповідей, звітів щодо стану й перспектив освітнього інвестування; використання вибіркового методу статистичного дослідження; складання інформаційної бази й рейтингів навчальних закладів й регіональних освітніх систем за обсягом інвестування тощо. Динаміку інвестиційного розвитку сфери освіти України найбільш повно характеризують наведені показники (табл. 2).

Динаміка основних показників розвитку сфери освіти України за 2002 – 2015 рр.

№ з/п	Показник	Рік																
1.	Загальна навчальних закладів, тис	39,4	38,9	38,6	38,7	38,4	38,4	38,3	37,9	37,7	37,8	37,9	37,8	37,8	37,9	37,8	34,1	33,6
2.	Чисельність осіб, які здобувають формальну освіту, тис	10121,2	9979,1	9839,2	9667,9	9494,1	9296,1	9054,2	8768,3	8533,0	8402,8	8278,9	8152,0	8152,0	8278,9	8402,8	7086,7	7013,6
3.	ВВП сфери освіти, млн. грн	10819	13781	16252	20882	26243	32905	43520	49239	53462	59377	71771	77986	77986	71771	59377	76068	83285
4.	Обсяг наданих освітніх послуг, млн. грн	1156,2	1289,9	1573,5	1940,4	1896,2	2350,5	2923,4	3136,5	3535	3592,5	3443,7	3294,5	3294,5	3443,7	3592,5	2971,2	3058,8
5.	Індекс цін освітніх послуг	107,2	106,6	108,1	113,1	117	115,5	122,1	122,3	113,1	108,9	105,1	103,4	103,4	105,1	108,9	103,2	117,9
6.	Капітальні інвестиції у сферу освіти, млн. грн	581	652	953,1	870,2	1163,4	1651,4	2322	1484,3	1818,4	2090,7	1463,5	1030,5	1030,5	1463,5	2090,7	820,9	1540,1
7.	Іноземні інвестиції у сферу освіти, млн. дол. США	3,4	3,3	3,4	18,6	34,1	36,7	18,1	13,4	25,9	7,6	6,7	9,1	9,1	7,6	12	12	10,7
8.	Іноземні інвестиції у сферу освіти, млн. грн	18,1	17,6	18,1	95,3	172,2	185,3	98,6	104,4	205,5	60,5	53,5	72,7	72,7	60,5	142,7	233,9	
9.	Загальний обсяг освітніх інвестицій, млн. грн	599,1	669,6	971,2	965,5	1335,6	1836,7	2420,6	1588,7	2023,9	2151,2	1517,0	1103,2	1103,2	1517,0	2151,2	963,6	1774,0
10.	Введено в експлуатацію: – місць у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, тис. місць; – м ² загальної площі учбово-лабораторних будівель ВНЗ, тис. м ²	8,5	11,1	12,89	11,2	11,6	12	14,7	6,7	7,7	17,7	10,9	9,5	9,5	10,9	17,7	4,3	2,6
11.	Введення в дію нових основних засобів сфери освіти, млн грн	885	1236	1303	1380	1602	2168	2481	2285	2311	60	162	61	61	162	60	106	189,9
12.	Ступінь зносу основних засобів сфери освіти, %	56,6	57	58,3	59,7	61,6	57,4	57,8	62,4	62,5	43,7	43,6	44,9	44,9	43,6	43,7	45	45,6

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Серед них критичні точки відображають обсяги ВВП, послуг та інвестицій.

Взаємозв'язок між мультиплікаторами (показниками ефективності освітнього інвестування) для сфери освіти доцільно виразити наступним чином: задля забезпечення інтенсивного інвестиційного розвитку сфери освіти темпи росту її ВВП ($I_{ВВП}$) повинні перевищувати темпи росту обсягу освітніх послуг (I_n), які, у свою чергу, повинні бути більшими за темпи росту загального обсягу освітніх інвестицій (I_i).

$$I_{ВВП} > I_n > I_i, \text{ або } \frac{I_{ВВП}}{I_i} > \frac{I_n}{I_i} > 1, \text{ або } I_{ВВП/i} > I_{n/i} > 1, \quad (1)$$

де $I_{ВВП/i}$ – темп росту мультиплікатора ВВП сфери освіти (відношення обсягів ВВП та інвестицій); $I_{n/i}$ – темп росту мультиплікатора наданих освітніх послуг (відношення обсягів послуг освіти та інвестицій); I_i – темп росту загального обсягу освітніх інвестицій.

Враховуючи вищезазначене, цільова функція інвестиційного розвитку сфери освіти ($IPCO$) охоплює обсяги капітальних та іноземних інвестицій, їх інноваційну спрямованість та матиме вигляд:

$$IPCO = f\left(I_{ВВП/i}, I_{n/i}\right) \rightarrow \max \quad (2)$$

$$i = (i_k + i_i) \times (d_{ин} + d_{неин}) \rightarrow \min \quad (3)$$

$$\text{при } \begin{cases} ВВП, n, d_{ин} \rightarrow \max, \\ i, i_k, i_i, d_{неин} \rightarrow \min, \\ ВВП, n, i, i_k, i_i > 0, \\ d_{ин}, d_{неин} \geq 0. \end{cases}$$

де $I_{ВВП/i}$ – темп росту мультиплікатора ВВП сфери освіти, як відношення обсягів ВВП (ВВП) та інвестицій (i);

$I_{n/i}$ – темп росту мультиплікатора наданих освітніх послуг, як відношення обсягів послуг освіти (n) та інвестицій (i);

i – загальний обсяг освітніх інвестицій, млн. грн; i_k – обсяг капітальних освітніх інвестицій, млн. грн;

i_i – обсяг прямих іноземних освітніх інвестицій, млн. грн;

$d_{ин}$ – частка інноваційних інвестицій у загальному обсязі освітнього інвестування, %;

$d_{неин}$ – частка неінноваційних інвестицій у загальному обсязі освітнього інвестування, %.

Співвідношення між обсягами ВВП, послуг та інвестицій, яке є основою аналізу інвестиційного розвитку національної сфери освіти, надає змогу характеризувати його типи (рис. 1).

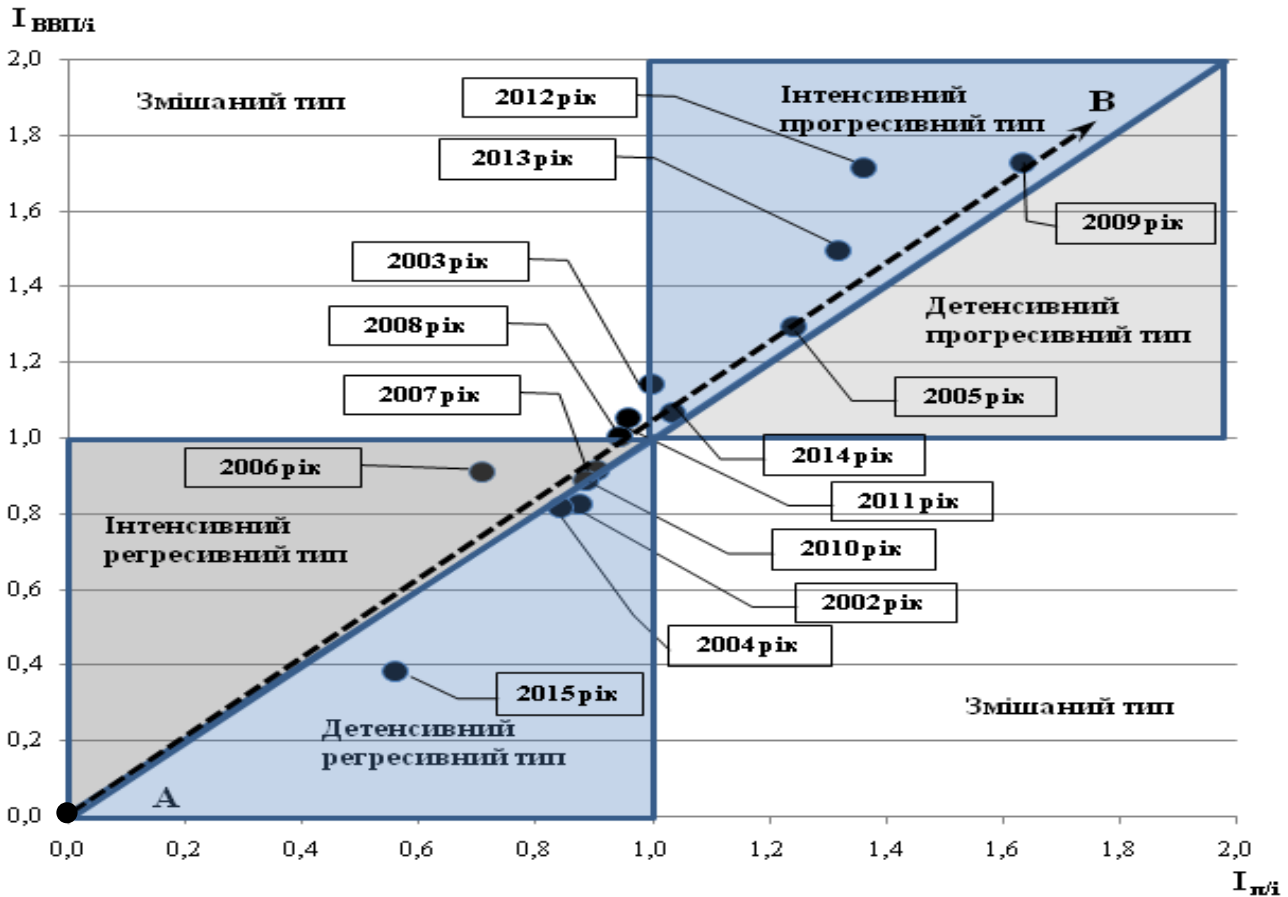

Рис. 1. Інвестиційний розвиток сфери освіти України за 2002 – 2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

\overline{AB} – вектор інвестиційного розвитку сфери освіти, який є основним орієнтиром його управління та характеризує оптимальні параметри розвитку (обсягів ВВП сфери освіти, освітніх послуг та інвестицій). Його спрямованість та нахил визначаються інвестиційною політикою у цій сфері. Крапки у просторі характеризують стан інвестиційного розвитку сфери освіти України у певний момент часу, а їх положення відносно відповідних зон – тип розвитку. При цьому чим ближче значення ІРСО до вектору, тим вище ефективність освітнього інвестування.

Найбільш ефективний тип інвестиційного розвитку сфери освіти – інтенсивний, при якому інвестиційні ресурси використовуються найбільш ефективно. Екстенсивний тип розвитку, характеризує ситуацію, коли приріст інвестиційних ресурсів дорівнює приросту обсягів освітніх послуг та ВВП (крапки діагоналі). Детенсивний тип розвитку свідчить про те, що витрачання інвестиційних ресурсів переважає над нарощуванням обсягів освітніх послуг та ВВП. Отже, інвестиційні ресурси використовуються неефективно, що свідчить про період спаду, кризи. При регресивному типі розвитку темп росту мультиплікаторів менше одиниці, а при прогресивному – більше одиниці.

Результати аналізу свідчать, що сфера освіти України має нестійкий інвестиційний розвиток протягом тривалого часу та змінює його тип, який характеризується різними співвідношенням показників у динаміці. Найкращий стан

інвестиційного розвитку (інтенсивно-прогресивний) сфера освіти мала у 2005, 2009, 2012 – 2014 рр., але протягом 2012 – 2014 рр. відбувалося падіння обсягів надання освітніх послуг, що не є позитивною тенденцією. Отже, найбільш оптимальним є співвідношення мультиплікаторів у 2005 та 2009 р. Найгіршим станом ІРСО є 2015 р., коли збільшення обсягів освітніх інвестицій на 84% (у порівнянні із 2014 р.) зумовили несуттєве збільшення обсягів ВВП сфери освіти (на 9 %) та обсягу освітніх послуг (на 3 %), що свідчить про наявність кризових явищ.

Значення коефіцієнта автокореляції із різними лагами зсуву свідчить, що період інерційності між процесами інвестування у сферу освіти та утворенням ВВП цієї сфери й нарощуванням обсягу освітніх послуг становить ≈ 6 років. Таким чином, освітні інвестиції повинні здійснюватись у межах довгострокової інвестиційної політики, що є запорукою подальшого розвитку сфери освіти.

Траєкторії фазових кривих темпів приросту ВВП сфери освіти та освітніх інвестицій в Україні, а також приросту обсягу освітніх послуг та освітніх інвестицій свідчать про стійкий циклічний інвестиційний розвиток сфери освіти за рахунок якісних та кількісних змін.

Динаміка показника рівня інвестиційного розвитку сфери освіти України при застосуванні методів відстаней (схожості) й розриву та таксономічного методу є ідентичною. Так, рівень інвестиційного розвитку сфери освіти України протягом 2002 – 2008 рр. зазнає поступового підйому із наступним спадом 2008 – 2015 рр. У 2010 та 2013 рр. відбувалися незначні підйоми (корегування), які не вплинули на загальну негативну тенденцію спаду.

Отже, темпи приросту та показники варіації основних параметрів інвестиційного розвитку сфери освіти України (ВВП, обсягів освітніх послуг та інвестицій) свідчать про наявність циклічних коливань (короткострокових циклів) з суттєвим підвищенням амплітуди.

У роботі удосконалено методичний підхід щодо моніторингу інвестування у сферу освіти України, який включає аналіз інтенсивності й концентрації освітніх інвестицій, визначення структурних зрушень та внутрішньої узгодженості регіонального розподілу освітніх інвестицій. Так, виявлено, що рівень інвестиційної безпеки сфери освіти (відношення загального обсягу освітніх інвестицій та ВВП сфери освіти) починаючи з 2008 р. має тенденцію до зниження, що характеризує спад (рецесію) розвитку цієї сфери.

Завдяки оцінюванню чутливості виявлено, що кількість освітніх закладів, загальний обсяг освітніх інвестицій та обсяги введення у дію нових основних засобів є найбільш впливовими чинниками ВВП сфери освіти та освітніх послуг. При цьому «небезпечним» чинником (який вимагає проведення моніторингу й контролю) є обсяг капітальних освітніх інвестицій.

Обсяги інвестицій в основний капітал сфери освіти в Україні мають нестійкий характер, а позитивний ефект від їх зростання у 2015 р. зводиться нанівець, враховуючи високий темп інфляції. Прямі іноземні освітні інвестиції складають лише 5 – 15 %, що свідчить про незначний вплив іноземного капіталу на розвиток вітчизняної сфери освіти.

Державні інвестиції в основний капітал початкової та загальної середньої освіти зазнали суттєвого скорочення, у той час як інвестиції у вищу освіту стали

пріоритетом (80 – 90 % вкладаються у ВНЗ). Збільшення інвестування допоміжної та інших видів діяльності у сфері освіти є наслідком зміни підходів: з фінансування певного рівня освіти на цільове фінансування інвестиційних проектів її матеріально-технічного забезпечення.

Інвестування в основний капітал регіональних освітніх систем є неефективним через наявність структурних зрушень та нерівномірний регіональний розподіл; нестабільну інтенсивність структурних змін та циклічність змін питомих ваг капітальних інвестицій тощо. Попри це, аналіз внутрішньої узгодженості за допомогою показника « α – Кронбаха» констатує добре узгоджений регіональний розподіл інвестицій в основний капітал сфери освіти протягом 2007 – 2015 рр. ($\alpha = 0,95$), тобто його сталість.

Освітні інвестиції сконцентровано у двох регіонах-лідерах (м. Києві та Харківській області). Коефіцієнти варіації інвестицій в основний капітал освітньої сфери регіонів свідчать про нестабільність освітнього інвестування, різкі зміни регіональної інвестиційної активності.

Присутня певна диспропорція освітнього інвестування: на малі за розміром освітні установи (які в середньому складають ≈ 97 % загальної кількості закладів формальної освіти) припадає лише ≈ 26 % капітальних інвестицій. У той час, як середні за розміром освітні установи (≈ 3 % їх загальної кількості) впроваджують 74 % інвестицій в основний капітал.

Аналіз обсягів введення в експлуатацію додаткових учбових місць та площ навчально-лабораторних будівель свідчить про практичну відсутність капітального будівництва та розширення навчальних установ в Україні. Капітальне інвестування у сфері освіти не спричиняє суттєвого впливу на оновлення матеріально-технічної бази та ступінь зносу основних засобів, який має тенденцію зростання.

Основним джерелом інвестицій в основний капітал у сфері освіти України є кошти державного та місцевих бюджетів. Протягом 2001 – 2014 рр. видатки зведеного бюджету на освіту перевищували ВВП цієї сфери, що характеризує її як дотаційну. Зміна цієї тенденції у 2015 р. пов'язана із різким скороченням бюджетного фінансування.

Результати аналізу доводять, що високий рівень інвестиційної привабливості (за середнім значенням питомої ваги чисельності здобувачів формальної освіти) мали м. Київ, Дніпропетровська та Харківська області (7 – 9 %), середній – Запорізька, Одеська, Львівська, Луганська, Донецька області та АР Крим (4 – 6 %). Інші регіони є інвестиційно непривабливими через невелику чисельність осіб, що здобувають формальну освіту (менше 3 %).

За результатами проведеного XYZ-аналізу жоден з регіонів не може бути охарактеризований, як такий, що має постійний характер освітнього інвестування. Практично половина регіонів має нестабільне інвестування (циклічне збільшення та зменшення обсягів), а інша – характеризується нерегулярними інвестиціями.

Власних інвестиційних ресурсів навчальних закладів, які формуються за рахунок їх функціонування, недостатньо. Так, протягом 2004 – 2014 рр. показники фінансового результату до оподаткування та чистого прибутку суб'єктів сфери освіти України має циклічний характер, зазнаючи спадів та піднесень. Але у 2015 р. вони мають від'ємне значення, що негативно позначається на інвестиційній

привабливості сфери освіти та навчальних установ. В середньому лише 60 – 70 % освітніх установ мають додатній фінансовий результат до оподаткування та чистий прибуток.

Особливістю інвестиційного забезпечення сфери освіти є те, що прибуток не виконує ролі ключового джерела інвестиційних ресурсів, адже більшість установ мають статус неприбуткових закладів. Додаткові інвестиційні ресурси у вигляді прибутків від основної – освітньої та інших видів діяльності можуть бути отримані за рахунок експорту освітніх послуг, складання іспитів та оцінювання студентів, надання додаткових навчальних, інформаційних, консультаційних, поліграфічних та інших послуг. Але ресурси цього джерела досить обмежені.

Крім того, тягар фінансового забезпечення освіти перекладається з загальнодержавного бюджету на місцеві, що зумовлює нерівність його інвестиційного забезпечення у регіональному вимірі.

Так, у 2017 р. витрати на методичне та матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів зменшено до 1 % видатків загального фонду МОН України, у той час як освітні субвенції (до 68 %) не передбачають інвестиційні (капітальні) видатки, що уповільнює розвиток освіти в Україні. Передбачені Бюджетним Кодексом України субвенції на виконання інвестиційних проектів для освітньої сфери не застосовуються.

У четвертому розділі **«Формування організаційних та управлінських засад інвестиційної системи сфери освіти та її інноваційного інвестування»** побудовано інвестиційну систему освітньої сфери за її складниками, вдосконалено організаційні засади управління інвестуванням у сферу освіти, вдосконалено організацію інноваційного інвестування як домінанту розвитку освітньої сфери.

Структура інвестиційної системи сфери освіти є методологічною платформою інвестиційної політики на всіх рівнях управління освітою. Вона представляє собою сукупність керуючої та керованої підсистеми, горизонтальних та вертикальних зв'язків між ними (щодо відносин з надання – отримання інвестиційних ресурсів та управління ними) та із зовнішнім середовищем (відносин щодо отримання соціально-економічних результатів від освітнього інвестування) (рис. 2).

Наявність зв'язків із зовнішнім середовищем свідчить про її відкритість та можливість регулювання за допомогою методів інвестиційного менеджменту. Така система охоплює всі рівні освітньої сфери та має специфічні ефекти (синергетичний, мережевий, концентрації, акумуляції, мобілізації та мобільності). Її ядром є взаємодія «інвестор – реципієнт», що базується на узгодженні їх інвестиційних стратегій. У сукупності інвесторів виділено індивідуальних інвесторів, які безпосередньо здійснюють інвестування, та інституційних, які накопичують та вкладають інвестиційні ресурси перших.

Завдяки реалізації управлінських впливів на керовану підсистему суб'єкти управління забезпечують інвестиційний розвиток сфери освіти. При цьому необхідно не тільки збільшити обсяг інвестованого капіталу, а й забезпечити безперервність інвестиційного процесу – руху інвестицій різних видів та форм на всіх рівнях освітньої сфери.

Особливий блок інвестиційної системи представляють собою освітні інвестиції, які характеризуються сукупністю джерел, методів та форм.

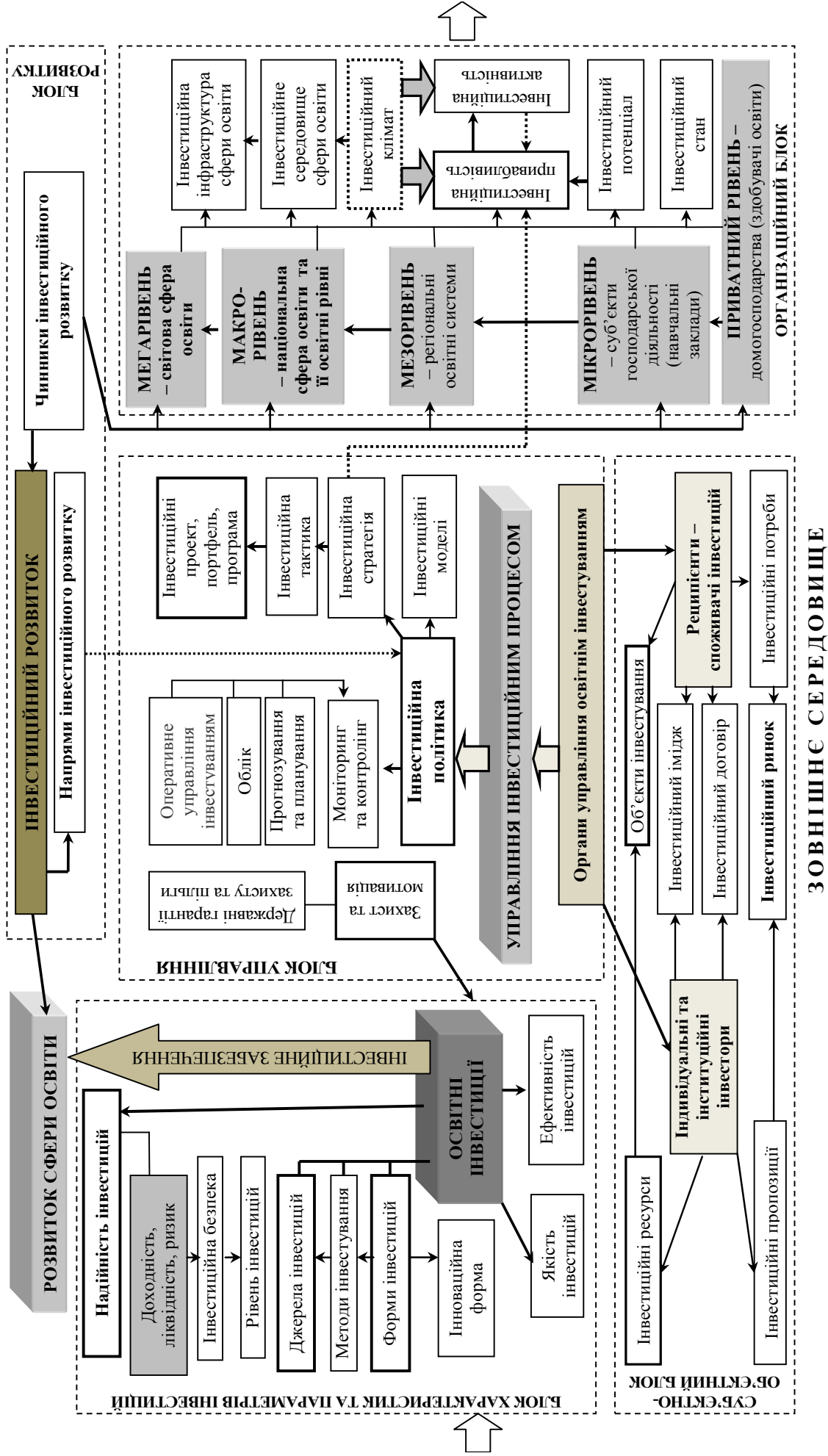

Рис. 2. Інвестиційна система та управління інвестиційними процесами у сфері освіти України

Джерело: розроблено автором

Управління освітніми інвестиціями засноване на використанні системи власних, позикових та залучених джерел, які обумовлюють застосування відповідних методів здійснення інвестицій, що, у свою чергу, використовують специфічний набір форм освітнього інвестування. У межах власних інвестиційних джерел розглядаються методи самофінансування та капітального фінансування, які містять певні форми: амортизаційні відрахування, прибуток, частину оплати за навчання (у межах капітальних видатків освітніх установ) тощо. Для позикових джерел методом є пільгове кредитування з використанням грошових коштів, матеріальних та нематеріальних активів та боргових цінних паперів. У цей час формами є: цільові кредити освітнім установам та здобувачам освіти, інвестиційні лізинг й селенг, освітні облігації та векселі. До джерел, які використовують залучені інвестиційні ресурси, віднесено певні методи: роздержавлення освітніх установ, державно-приватне інвестиційне партнерство, цільове фінансування проектів та програм, інвестиційні пільги, соціальну підтримку учасників освітнього процесу, спонсорську допомогу, інвестиційні цінні папери та пільгове страхування. При цьому формами виступають: приватизація й акціонування освітніх установ, пайові та інші внески при створенні спільних освітніх установ й укладанні договорів про спільну діяльність, бюджетні та позабюджетні кошти цільового фінансування, дотації, компенсації, субсидії, субвенції, спеціалізовані податки, податкові пільги, стипендії, благодійні (спонсорські) внески, ендавмен-фонд, інвестиційні сертифікати, страхування здобувачів освіти та освітніх установ тощо. Такий підхід дозволяє використовувати різні джерела, методи та форми освітнього інвестування у процесі формування та реалізації інвестиційної політики з метою стимулювання участі приватного сектору.

Крім того, доцільним представляється варіант змішаного інвестування, коли поєднуються різні джерела, методи чи форми. Попри використання нових для України форм освітнього інвестування (зокрема, освітніх кредитів, ендавмент-фондів, коштів міжнародних організацій) більшість з наведених форм у вітчизняній освітній сфері не використовуються.

Поряд з дієвою системою освітнього інвестування його ефективність визначається інноваційною спрямованістю діяльності суб'єктів освітньої сфери.

«Освітні інновації» представляють собою новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені технології, продукцію або послуги, організаційно-технічні рішення навчального, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно підвищують якість, результативність та ефективність навчально-виховного процесу.

При цьому «інноваційна освітня інвестиція» – це пріоритетний напрям освітнього інвестування; господарська операція з вкладення грошових, інших матеріальних та нематеріальних активів (послуг, інформації, що мають грошову оцінку) у освітні інновації з метою підвищення якості, результативності та ефективності навчально-виховного процесу задля розвитку сфери освіти. Такий підхід дозволяє класифікувати інноваційні інвестиції та обґрунтовано визначати напрями освітнього інвестування.

Інноваційні інвестиції можуть бути впровадженні у педагогічний процес з надання знань (у засоби й підходи навчання, механізми засвоєння отриманої інформації), а також у структури, що його забезпечують (організацію управління,

ресурсного забезпечення тощо).

В роботі класифікація освітніх інновацій побудована на принципах комплексності та системності, що дозволяє визначати рівень, масштаби, сфери, ступені змін та наслідків впровадження освітніх інновацій, враховувати специфіку сфери освіти та особливості її інноваційного розвитку у сучасних умовах.

Доведено, що система управління інноваційно-інвестиційною діяльністю суб'єктів освітньої сфери має базуватися на методах, механізмах і стимулах, які впливатимуть на їх поведінку. Такий інструментарій залежить від можливостей інвестиційного розвитку сфери освіти.

У п'ятому розділі **«Методологічні й практичні засади розробки і реалізації інвестиційної політики у сфері освіти України та напрями її інвестиційного розвитку»** розроблено механізм формування та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти, визначено стратегічні напрями інвестиційного розвитку освітньої сфери в Україні, розроблено інструментарій управління інвестиціями у сфері освіти.

Визначено, що інвестиційна політика у сфері освіти – це система норм, правил, меж, принципів та орієнтирів інвестиційної діяльності, які визначають механізми вливання інвестиційних ресурсів в освіту та заходи щодо їх концентрації на пріоритетних напрямках задля досягнення інвестиційного розвитку освітньої сфери та інноваційного розвитку освіти в Україні. Інвестиційна політика у сфері освіти повинна поєднувати елементи демократичного державного втручання та ринкової саморегуляції (властиві сучасній соціально-орієнтованій економіці), а також зберігати регулюючу роль держави, що є запорукою дотримання національного вектору розвитку освіти. Щодо державної інвестиційної політики у сфері освіти, то вона містить форми, завдання та зміст діяльності державних інститутів управління (в т.ч. органів місцевого самоврядування) із нормативно-правового (законодавчого й методологічного), фінансового, організаційного та інформаційного забезпечення інвестиційного розвитку сфери освіти. Недержавна інвестиційна політика у сфері освіти стосується інвестування на рівні автономних недержавних освітніх установ.

Запропоновано механізм формування та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти України розглядати як систему цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом (сферою освіти та її рівнями) та суб'єктом (органами міжнародного, загальнодержавного, місцевого управління та громадського самоврядування,) шляхом реалізації функцій управління із застосуванням комплексу методів, важелів, інструментів та стратегії (з урахуванням впливу чинників та обмежень) задля досягнення інвестиційного розвитку (рис. 3). Інвестиційна політика у сфері освіти має включати наступні кроки: аналіз внутрішнього та зовнішнього інвестиційного середовища, розробку концепції інвестиційної політики, стратегії та тактики, підготовку інвестиційних проектів та програм до реалізації, її забезпечення, оперативне управління інвестиційною діяльністю, моніторинг стану та контролінг результатів інвестування, розробку шляхів вдосконалення політики. Механізм формування та реалізації інвестиційної політики (за умов інтеграції України у світове співтовариство) має бути гнучким та мати арсенал коротко-, середньо- й довгострокових регуляторів інвестиційних потоків на різних рівнях сфери освіти.

Рис. 3. Механізм інвестиційної політики у сфері освіти

Джерело: розроблено автором

Результати когнітивного моделювання свідчать, що сценарій, заснований на системному впровадженні заходів інвестиційної політики у сфері освіти, є оптимальним та ефективним. Так, при моделюванні передбачається збільшення видатків зведеного бюджету на освіту у частині капітальних видатків на 39 % (до рівня 2013 р.) та інвестицій в основний капітал освітньої сфери на 50,8 % (до рівня 2008 р.), стимулювання вкладення прямих іноземних інвестицій у сферу освіти, що збільшить їх обсяг у 2,4 рази (до рівня 2007 р.). В результаті цього прогнозовані обсяги введення в експлуатацію нових місць у дошкільних навчальних закладах збільшаться на 61,1 %, а обсяги додаткових площ учбово-лабораторних будівель у ВНЗ на 19,8 %. Валовий прибуток та змішаний дохід навчальних закладів й інвесторів збільшаться на 34,9 %, а чистий прибуток – на 20,1 %. Крім того, буде отримано соціальний ефект шляхом підвищення фонду оплати праці найманих працівників сфери освіти на 53,5 %, зниження індексу споживчих цін на освітні послуги на 1 пункт, а також податковий ефект за рахунок збільшення податкових відрахувань до бюджету на 36,6 %.

У роботі за SWOT-матрицею виявлених «сильних» й «слабких» сторін сфери освіти України, «можливостей» й «загроз» її інвестиційного розвитку розглянуто чотири ключові класичні інвестиційні стратегії («максі-максі», «міні-максі», «максі-міні» та «міні-міні»). Вони можуть бути використані під час реалізації інвестиційної політики на різних рівнях сфери освіти, адже дозволяють систематизувати інформацію необхідну для стратегічного планування інвестиційних процесів у довгостроковій перспективі із визначенням конкурентних переваг та формуванням стратегічних пріоритетів.

Практична реалізація інвестиційного розвитку сфери освіти, в межах обраної стратегії, виражається у переліку напрямів і заходів, які поділені на блоки: організаційно-управлінський (децентралізація та демократизація управління, удосконалення фінансового механізму, розробка та реалізація багатоваріантної інвестиційної політики), методологічний, правовий та інформаційний (рис.4). Подальша децентралізація та демократизація інвестиційної діяльності в освітній сфері мають проявлятися у розширенні прав і повноважень регіональних освітніх систем й навчальних закладів (інвестиційній автономії) та ліквідації адміністративних бар'єрів впровадження інвестицій; вдосконаленні системи державних органів управління освітнім інвестуванням та розмежування їх функцій; підвищенні прозорості та впровадженні державно-громадського контролю за використанням інвестиційних ресурсів; співпраці з інвестиційними та освітніми інститутами різних рівнів; посиленні відповідальності за корупційні дії у цій сфері тощо. Ці принципи повинні поєднуватися з встановленням єдиних загальнодержавних вимог й механізмів заохочення інвесторів до участі у розвитку освіти. Методологічний, правовий та інформаційний блоки, які є взаємообумовленими, формують багатоваріантну інвестиційну політику на засадах системного аналізу, прогнозування тенденцій розвитку національної та глобальної освітньої сфери. Такий підхід дозволяє збільшити гнучкість і адаптивність впровадження освітніх інвестицій, зменшити інвестиційний ризик, підвищити відповідальність керівництва за результати інвестування, забезпечить його готовність до організаційних змін.

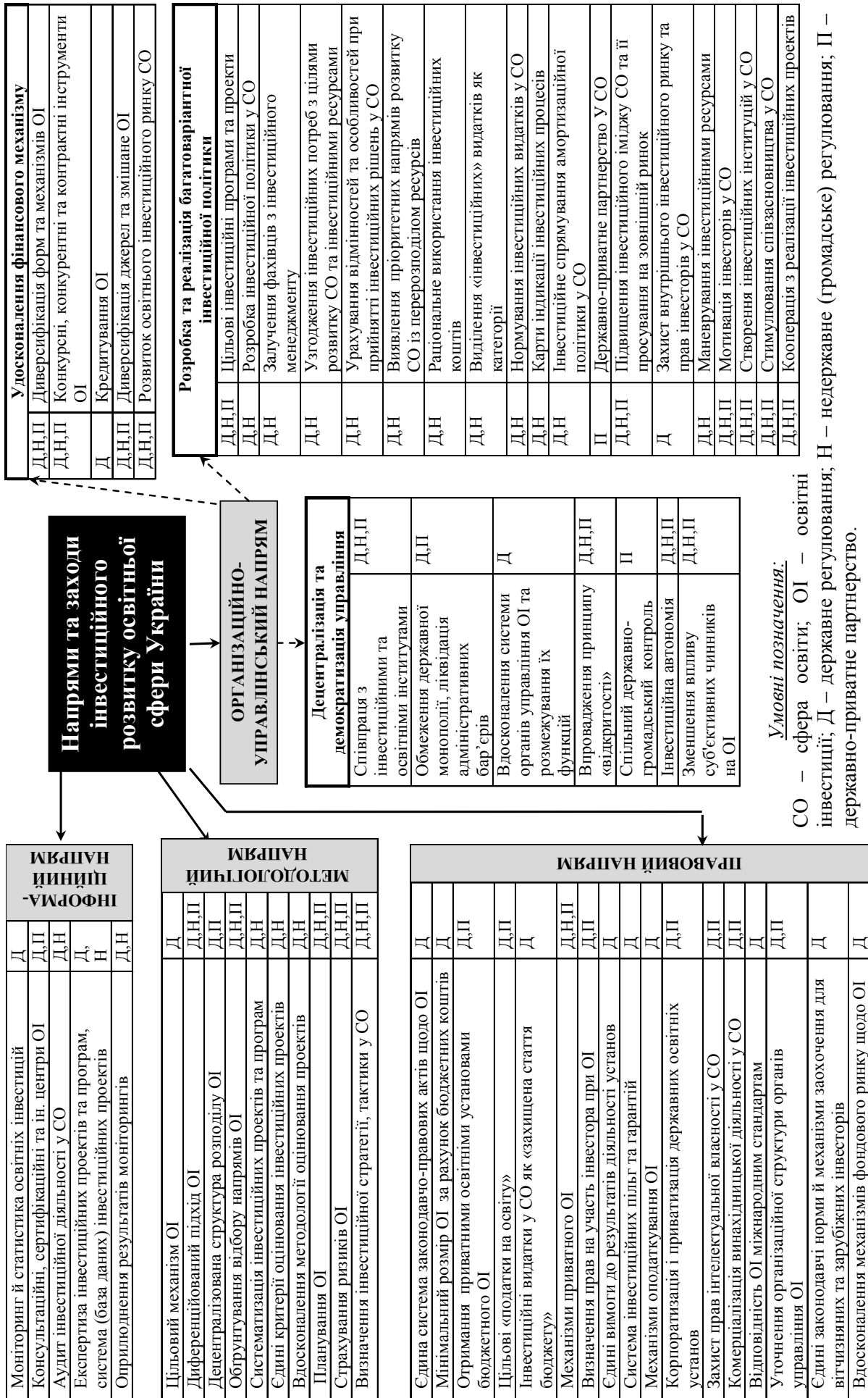

Рис. 4. Напрями інвестиційного розвитку сфери освіти України

Джерело: розроблено автором

Управління інвестиціями у сфері освіти доцільно здійснювати через інструмент – інвестиційні проекти. Їх доцільно поділяти за сферою реалізації (що визначає напрям освітнього інвестування) та характером взаємозв'язків, що забезпечує створення портфелю інвестиційних проектів та формування інвестиційної програми на засадах системного підходу.

Встановлено, що розподіл інвестиційних проектів на незалежні, альтернативні (або взаємовиключні), компліментарні та заміщуючі необхідний для формування інвестиційного портфеля та базується на їх комплексному розгляді в умовах обмеженого обсягу інвестицій. При відборі інвестиційних проектів перевагу слід надавати комплементарним, а особливу увагу (задля уникнення негативних впливів) приділяти взаємовиключним та заміщуючим проектам.

Якщо проекти є незалежними їх обирають на умовах конкурсного відбору, який повинен бути об'єктивним та прозорим. Основними його критеріями є: «перспективність», яка може бути стратегічною, ситуаційною, або відсутньою; «масштаб» («значимість»), що визначається рівнем поширення вигод від впровадження проекту; «корисність», що характеризується рівнем задоволення та пріоритетності інвестиційної потреби; «бюджетна та (або) економічна ефективність»; «надійність» – співвідношення ризику, доходності та ліквідності тощо. Ці критерії слід закріпити законодавчо у актах стратегічного характеру сфери освіти. При обґрунтуванні інвестиційного проекту доцільно проводити аналіз його впливу на реалізацію інших та інвестиційний розвиток сфери освіти в цілому, враховуючи синергетичний ефект. Такий підхід надає можливість формувати заходи інвестиційної політики на різних рівнях сфери освіти із використанням механізмів державного й недержавного регулювання та державно-приватного партнерства.

Інвестиційні проекти у сфері освіти мають бути гнучкими, відповідати життєвому циклу та враховувати потенціальні ризики, зменшуючи їх вплив. Для цього адаптовано спіральну модель Б. Боєма із залученням заходів ризик-менеджменту, яка поєднує у собі проектування і постадійне вдосконалення інвестиційного проекту з метою поєднання переваг кожної з стадій, а також акцентує увагу розробників на початкових етапах його життєвого циклу (проектуванні та аналізі). Особливістю цієї моделі є урахування ризиків проекту та стратегій управління ними (зокрема, стратегії уникнення (попередження), зниження, прийняття та передачі ризику). Кожен виток спіралі моделі відповідає певній стадії проекту, на якій уточнюються цілі, характеристики, визначається якість проекту та плануються роботи на наступному витку. Отже, послідовно конкретизуються деталі проекту і до реалізації доводиться найбільш обґрунтований його варіант, що підвищує ефективність освітнього інвестування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі отримано концептуальні та практичні результати, які сприяли розв'язанню науково-прикладної проблеми розвитку інвестування сфери освіти України шляхом впровадження багатоваріантної інвестиційної політики. Результати дослідження дозволили зробити теоретико-методологічні, методичні положення та практичні рекомендації:

1. Понятійно-категоріальний апарат нормативно-правових актів та наукових джерел у питаннях освітнього інвестування є таким, що не відповідає сучасному рівню розробок економіки знань. Тому уточнення сутнісної характеристики поняття «сфера освіти» (як системи) дозволило усунути неоднозначність його трактування задля забезпечення наукового обґрунтування ефективного управління розвитком сфери освіти України (зокрема, під час розробки його стратегії). Запропоновано виокремлення її виховної, педагогічної та навчальної підсистем, які мають певні особливості цілей, суб'єктів, змісту діяльності, методів і засобів, організаційних форм та результатів та, завдяки зв'язкам між собою та зовнішнім середовищем, забезпечують інтенсивний розвиток особистості людини, формування інтелектуального потенціалу й капіталу суспільства та є домінантою людського розвитку. Визначено, що це поняття засноване на ринкових механізмах та містить характеристики варіативності, відкритості, адаптивності та інноваційності. Сферу освіти в Україні охарактеризовано, як високоцентралізовану, що зумовлено високим ступенем впливу держави шляхом економічних та політичних важелів управління та контролю.

2. Фрагментарність досліджень стану освітньої сфери України вимагає вдосконалення технології аналізу з погляду її інвестиційного розвитку. Запропонована у роботі технологія заснована на розгляді сфери освіти як багаторівневої системи з агрегованим характером із використанням показників діяльності її суб'єктів, основних параметрів освітньої діяльності та їх структурних зрушень. За результатами її застосування встановлено, що незважаючи на послідовне реформування цієї сфери, яке спрямовано на стабілізацію у кризових умовах, оптимізацію мережі навчальних закладів та входження у європейський та світовий освітній простір, вона не може характеризуватися з позицій розвитку. Зокрема, відбувається загальне поступове зниження кількості навчальних закладів; загрозливе зменшення ємності національного ринку освітніх послуг; зміни структури сфери освіти на користь вищих рівнів; нерівномірний розвиток мережі навчальних закладів у регіональному розрізі, що зумовлює їх концентрацію тощо. Результати досліджень свідчать, що період екстенсивного розвитку сфери освіти в Україні закінчився, вона вимагає інтенсивних інноваційних перетворень за рахунок багатосторонньої інвестиційної підтримки.

3. Сучасний стан теорії та практики не містить наукового обґрунтування терміну «інвестиції в освіту», що не сприяє прискореному інноваційному розвитку освіти в Україні. У зв'язку з цим у роботі вдосконалено теоретичні основи освітнього менеджменту шляхом уточнення трактування цього поняття, яке враховує особливості реалізації у розрізі рівнів освітньої сфери та дозволяє використовувати його у нормативно-правових актах й практичній діяльності суб'єктів сфери освіти. На цій основі виявлено проблеми оцінювання ефективності освітніх інвестицій, узагальнено підходи щодо їх класифікації та обґрунтовано специфічність використання понять прями та непрямі інвестиції у сферу освіти. Так, на відміну від інших, прями освітні інвестиції можуть не надавати інвестору право власності, не відбувається й передача майна. Обґрунтовано, що ефективність освітнього інвестування перш за все визначається його інноваційною спрямованістю та ефективністю інноваційної діяльності суб'єктів освітньої сфери.

4. Проведені у освітній сфері України реформи досягли позитивних результатів, але для повної стабілізації її становища та подальшого розвитку необхідним є інвестиційне забезпечення. Існуючий механізм управління освітніми інвестиціями в Україні не надає позитивних імпульсів для їх залучення. У зв'язку з цим, запропоновано інвестиційне забезпечення розвитку сфери освіти розглядати як процес, сукупність економічних відносин та інвестиційну систему, що дозволяє визначити напрями розвитку освіти України, які його потребують. Встановлено, що основними причинами незадовільного інвестиційного забезпечення сфери освіти є нерозвинутість інвестиційних механізмів, а наслідками – односторонність та обмеженість джерел інвестування, повна залежність від бюджетних коштів, що (беручи до уваги економічне становище в країні) є неефективним та недостатнім. Це зумовлює подальший відрив сфери освіти України від передових освітніх систем, незадовільний потенціал її розвитку та низьку здатність до саморегуляції. Контент-аналіз нормативно-правової бази свідчить, що переважна більшість напрямів розвитку освіти в Україні потребують інвестиційного забезпечення, а освітнє законодавство у цій царині перебуває у розгрупованому стані, що не сприяє впровадженню інвестицій. Зроблено висновок, що роль держави у визначенні напрямів інвестиційного розвитку сфери освіти в Україні залишається вирішальною, адже переважна більшість закладів освіти знаходяться у державній та комунальній власності.

5. Проблеми розвитку вітчизняної освіти залишаються до кінця невирішеними через неврахування сучасних тенденцій у освітній сфері. Тому, у роботі визначено світові та національні тенденції в освітній сфері, які є детермінантами освітнього інвестування. До них слід віднести: кризові явища; глобалізацію, демократизацію та структурну зміну освітньої системи; прискорення «старіння» знань та збільшення термінів навчання; зміну концептуальних підходів щодо місця освіти у національній економіці, змісту освіти й підходів до навчального процесу; впровадження концепцій «економіки знань», «освіти протягом життя» тощо. Їх врахування під час формування інвестиційної політики, завдяки врахуванню історичних аспектів та зарубіжного досвіду, забезпечує сфері освіти України вихід з кризового стану. Встановлено, що незважаючи на бурхливий розвиток та відкритість освітнього простору в умовах демократизації, національна освітня сфера України завдяки глобалізації переймає світові кризові тенденції.

6. Недостатність досліджень інвестиційного розвитку сфери освіти, зокрема, відсутність інтерпретації цього поняття як результату впровадження інвестиційної політики, призводить до фрагментарного відображення її завдань, напрямів й механізмів. З метою забезпечення системного підходу до моніторингу інвестиційного розвитку сфери освіти та управління ним його в роботі вдосконалено відповідні методологічні аспекти. Зокрема, це поняття трактується як незворотній циклічний процес переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності до іншого (більш досконалого) за рахунок систематичних (кількісних, якісних та структурних) змін джерел її фінансування, способів, механізмів й підходів залучення та використання інвестиційних ресурсів. З'ясовано, що такий розвиток відбувається стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною та охопленням криз. Під час нього відбувається зміна складу й структури інвестиційних ресурсів,

способів та моделей інвестиційної діяльності у результаті чого виникають, зникають або трансформуються її елементи. Встановлено, що вектор інвестиційного розвитку визначає спрямованість інвестиційної політики, що надає можливість його інтенсифікації, регулювання та управління. Систематизація чинників інвестиційного розвитку у межах певної системи з синергічним ефектом дозволила врахувати їх вплив під час розробки інвестиційної політики в Україні у сфері освіти.

7. Аналіз результативності інвестиційної політики, необхідності та наслідків впровадження реформ вимагає проведення систематичного статистичного моніторингу. Система статистичних показників сфери освіти України не набула сучасних рис, адже ця галузь не розглядалася, як «ринкова». Зміст фінансового блоку статистики освіти недостатньо відображає інвестиційну діяльність та вимагає конкретизації, узгодження із міжнародною методологією та оприлюднення результатів. Тому у роботі вдосконалено методичний підхід щодо статистичного забезпечення інвестицій у сферу освіти, який полягає у обліку освітніх інвестицій як окремої статистичної категорії (із визначенням принципів, завдань, джерел інформації та заходів щодо підвищення ефективності статистичного забезпечення), що забезпечить потреби моніторингу інвестиційного розвитку сфери освіти та стану освітнього інвестування. До заходів щодо підвищення ефективності статистичного забезпечення віднесено: конкретизацію переліку об'єктів та суб'єктів освітнього інвестування; оптимізацію форм статистичної звітності; вдосконалення й узгодження із міжнародними стандартами методологічних підходів щодо моніторингу; вдосконалення аналітики статистичного обліку; врахування термінів впровадження й використання інвестицій, їх структури, форм власності та статусу навчальних закладів; ведення обліку за рівнями освіти; організацію незалежної експертизи інвестиції в освіту; розробку та впровадження механізмів самооцінки інвестиційної діяльності; складання та оприлюднення доповідей, звітів щодо стану й перспектив освітнього інвестування тощо.

8. Обґрунтування інвестиційної політики у сфері освіти вимагає проведення аналізу її інвестиційного розвитку. З'ясовано, що для відображення його рівня доречно обрати показники обсягів ВВП, послуг та інвестицій. Співвідношення між ними, яке є основою аналізу, надає змогу характеризувати типи інвестиційного розвитку цієї сфери (інтенсивний, екстенсивний та детенсивний) з метою обґрунтування інвестиційної політики. Встановлено, що сфера освіти України має нестійкий інвестиційний розвиток протягом тривалого часу та змінює його тип, який характеризується різними співвідношенням показників у динаміці. З огляду на це обґрунтовано цільову функцію інвестиційного розвитку сфери освіти, яка враховує як обсяги капітальних та іноземних інвестицій, так і їх інноваційну спрямованість. Результати аналізу констатують циклічність інвестиційного розвитку сфери освіти України (короткострокові цикли з підвищенням амплітуди коливань); недостатню ефективність інвестиційної політики; тривалий період інерційності між процесами інвестування та утворенням ВВП й нарощуванням обсягу освітніх послуг. В цілому рівні інвестиційного розвитку цієї сфери та її інвестиційної безпеки мають тенденцію зниження, що характеризує – спад (рецесію).

9. Основою розробки інвестиційної політики у сфері освіти України є проведення моніторингу освітнього інвестування. Доведено, що з позицій

системного підходу його слід проводити за допомогою розробленого у ході дослідження методичного підходу. Це дозволяє виявити циклічність інвестиційної активності суб'єктів освітньої сфери та підвищити якість їх аналітичної роботи. Проведений моніторинг свідчить про циклічність інвестиційної активності та її падіння до низького рівня протягом останніх трьох років; незначний вплив іноземного капіталу на розвиток вітчизняної сфери освіти; зміну пріоритетів інвестування; зменшення обсягів капітального будівництва та відсутність розширення площ навчальних установ; нерівномірний регіональний розподіл капітальних вкладень та їх нестабільний характер. Отже, освітнє інвестування в Україні є недостатнім для повноцінного розвитку національної сфери освіти та забезпечення її інноваційних перетворень.

10. Невизначеність інтерпретації складників освітнього інвестування у нормативно-правових актах зумовлює відсутність врахування принципу системності під час розробки та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти України. Отже, така політика повинна спиратися на побудовану у ході досліджень інвестиційну систему, яка представляє собою сукупність керуючої та керованої підсистем, горизонтальних та вертикальних зв'язків між ними й із зовнішнім середовищем. Вона є багаторівневою системою з агрегованим характером, яка містить логічно пов'язані складники (у межах суб'єктно-об'єктного, організаційного, а також блоків управління, розвитку, характеристик інвестицій), охоплює всі рівні освітньої сфери та має специфічні ефекти (синергетичний, мережевий, концентрації, акумуляції, мобілізації та мобільності). Це забезпечує уточнення термінологічного апарату освітнього інвестування та усуває розбіжності під час вирішення теоретичних та практичних завдань управління інвестиційною діяльністю у сфері освіти України.

11. З метою забезпечення комплексного підходу до управління інвестиціями у сфері освіти України запропоновано конкретизацію та систематизацію джерел, методів та форм інвестування, які мають бути використані у процесі формування інвестиційної політики у цій сфері. Так, власні, позикові та залучені інвестиційні джерела обумовлюють застосування відповідних методів здійснення інвестицій, що, у свою чергу, використовують специфічний набір форм освітнього інвестування. Це дозволяє на основі узагальнення світової практики створити методологічні засади освітнього інвестування в Україні задля підвищення дієвості державного регулювання та стимулювання участі приватного сектору, державно-приватного партнерства. Встановлено, що для інвестиційних проектів та програм доцільним є варіант змішаного інвестування, коли поєднуються різні джерела, методи чи форми. Зазначено, що попри використання нових для України форм освітнього інвестування (зокрема, освітніх кредитів, ендавмент-фондів, коштів міжнародних організацій) більшість з наведених форм у вітчизняній освітній сфері не використовуються.

12. Домінантою розвитку освітньої сфери, що допомагає не тільки уникнути кризових явищ, а й успішно боротися з ними, є інновації. Аргументовано, що поряд з дієвою системою управління, ефективність освітнього інвестування визначається передусім його інноваційною спрямованістю. Тому задля забезпечення прискореного інноваційного розвитку цієї сфери в Україні вдосконалено організацію інноваційного інвестування. Воно здійснюється на рівні педагогічного процесу (у засоби й підходи навчання, механізми засвоєння інформації), а також у

структури, які його забезпечують з метою підвищення якості, результативності та ефективності навчально-виховного процесу. Використання такого підходу дає змогу класифікувати інноваційні інвестиції, а також обґрунтовано визначати стратегічні напрями освітнього інвестування у відповідності до мети розвитку сфери освіти.

13. Подолання кризових явищ і забезпечення динамічного розвитку вітчизняної освітньої сфери можливо лише при проведенні обґрунтованої інвестиційної політики. Визначено, що вона повинна поєднувати елементи демократичного державного втручання й ринкової саморегуляції, а також зберігати регулюючу роль держави, що є запорукою дотримання національного вектору розвитку освіти. Ефективне управління освітнім інвестуванням спирається на розроблений у ході дослідження механізм формування та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти України з використанням науково-методологічного інструментарію. Він складається з блоків та включає мету, завдання, рівні суб'єктів та об'єктів, результати, чинники, функції, етапи, форми, методи, важелі, інструменти, механізми, а також обмеження та підсистеми забезпечення, що дозволяє обґрунтовано розробляти заходи інвестиційної політики в освітній сфері. Такий механізм є гнучким та має арсенал регуляторів інвестиційних потоків на різних рівнях сфери освіти.

14. Реалізація інвестиційної стратегії у сфері освіти, як встановлення вектору інвестиційної діяльності, повинна забезпечуватися організаційно-економічними заходами на всіх рівнях сфери освіти, які є синхронізованими у часі та просторі. Отже, з метою забезпечення інвестиційного розвитку сфери освіти України визначено його стратегічні напрями (інформаційний, методологічний, правовий, організаційно-управлінський), які передбачають впровадження інструментарію заходів із використанням механізмів державного й недержавного регулювання та державно-приватного партнерства. Особливе місце відведено удосконаленню фінансового механізму інвестування, розробки та реалізації інвестиційної політики у сфері освіти, децентралізації та демократизації управління освітніми інвестиціями. Застосування методів когнітивного, імпульсного моделювання, методу сценаріїв, а також адитивної моделі для прогнозування інвестиційного розвитку сфери освіти України дозволило оцінити регуляторні впливи інвестиційної політики та закласти підґрунтя її реалізації.

15. Задля забезпечення дієвості й ефективності управління освітнім інвестуванням у межах інвестиційної політики доцільним є впровадження певного інструментарію – проектного підходу. Він включає систему з окремих, але взаємоузгоджених інвестиційних проектів задля формування інвестиційного портфелю в умовах обмеженого обсягу інвестицій. Зазначено, що при відборі інвестиційних проектів перевагу слід надавати комплементарним, а особливу увагу (задля уникнення негативних впливів) приділяти взаємовиключним та заміщуючим проектам. З'ясовано, що при обґрунтуванні інвестиційного проекту доцільно проводити аналіз його впливу на реалізацію інших та інвестиційний розвиток сфери освіти в цілому, враховуючи синергетичний ефект. Зважаючи на специфіку освітньої сфери їх розробка має бути гнучкою, відповідати життєвому циклу та враховувати потенціальні ризики. Для виконання цього завдання адаптовано спіральну модель Б. Боєма із використанням заходів ризик-менеджменту. Методичні рекомендації,

практичні пропозиції та економіко-математичні моделі дисертаційної роботи можуть використовуватися при розробці інвестиційної політики та концепції розвитку на рівні органів управління освітою, служб статистики, інвесторів, освітніх установ та інших суб'єктів сфери освіти України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Багрова І. В. Інвестиційні проекти в Україні : проблеми та досвід : монографія / І. В. Багрова, Т. С. Яровенко. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2009. – 238 с. *(особистий внесок – вдосконалено методологічні підходи щодо бюджетування інвестиційних проектів та використання ризик-менеджменту).*
2. Яровенко Т. С. Інвестиційна діяльність в освіті / Т. С. Яровенко // Інвестиційно-інноваційні аспекти впливу фінансової інфраструктури на розвиток національного господарства України : колективна монографія / за заг. ред. С. О. Смирнова. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2010. – С. 191 – 202. *(особистий внесок – досліджено теоретико-методологічні основи освітнього інвестування)*
3. Яровенко Т. С. Розвиток освіти в Україні : інноваційно-інвестиційні аспекти / Т. С. Яровенко // Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України : колективна монографія / заг. ред. В. П. Волкова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – С. 333 – 346. *(особистий внесок – інноваційно-інвестиційні аспекти розвитку сфери освіти в Україні)*
4. Яровенко Т. С. Теоретико-методологічні засади інвестиційної діяльності у сфері освіти / Т. С. Яровенко // Логістично-адаптивне та правове управління соціально-економічними процесами : монографія / заг. ред. В. П. Волкова, Л.А. Горошкової. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. – С. 46 – 61. *(особистий внесок – досліджено теоретико-методологічні засади освітнього інвестування в Україні)*
5. Яровенко Т. С. Інвестиції в освітню сферу України: методологічне забезпечення розвитку / Т. С. Яровенко. – Павлоград : ІМА – прес, 2016. – 240 с.

Статті у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

6. Яровенко Т. С. Економічний механізм управління ризиками інвестиційних проектів / Т. С. Яровенко // Науковий вісник Національного гірничого університету. – 2012. – № 2. – С. 145 – 153.
7. Яровенко Т. С. Інноваційна складова моніторингу кризових явищ у сфері освіти України / Т. С. Яровенко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Т. 3. – С. 247 – 252.
8. Яровенко Т. С. Нормативно-правові засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Вісник Маріупольського державного університету : зб. наук. пр. Серія : Економіка. – Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2015. – Вип. 9, Т. 3. – С. 58 – 65.

9. Яровенко Т. С. Визначення стратегічних напрямів інвестиційного розвитку сфери освіти України на основі SWOT – аналізу / Т. С. Яровенко // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди», 2015. – Вип. 27/1. – С. 26 – 32.
10. Яровенко Т. С. Співвідношення понять «інвестиційний» та «інноваційний» розвиток сфери освіти / Т. С. Яровенко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2015. – № 2 (72). – С. 205 – 211.
11. Яровенко Т. С. Статистичне забезпечення освітнього інвестування в Україні / Т. С. Яровенко // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 2 (27). – С. 21 – 26.
12. Яровенко Т. С. Чинники інвестиційного розвитку сфери освіти України / Т. С. Яровенко // Європейський вектор економічного розвитку. – 2015. – № 1(18). – С. 236 – 242.
13. Яровенко Т. С. Ендавмент як перспективна форма освітнього інвестування в Україні / Т. С. Яровенко // Економічний форум. – 2016. – № 2. – С. 371 – 376.
14. Яровенко Т. С. Особливості та ризики інвестиційних проектів у сфері освіти України / Т. С. Яровенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 5. – С. 19 – 21.
15. Яровенко Т. С. Освітній кредит як форма інвестицій у освіту / Т. С. Яровенко // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 2 (31). – С. 19 – 23.
16. Яровенко Т. С. Структурні зміни інвестицій в основний капітал сфери освіти України / Т. С. Яровенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 10/1. – С. 6 – 9.
17. Яровенко Т. С. Стан та розвиток сфери освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 3 (32). – С. 25 – 29.
18. Яровенко Т. С. Складові інвестиційної системи сфери освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький : Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», 2016. – Вип. 29/1. – С. 38 – 46.
19. Яровенко Т. С. Інвестиційний розвиток сфери освіти України : результати моніторингу / Т. С. Яровенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – №.1/1 – С.14 – 18.

Статті у наукових фахових виданнях України

20. Яровенко Т. С. Особливості управління фінансовими ресурсами вищого навчального закладу / Т. С. Яровенко // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / редкол. : А. А. Покотілов (гол. ред.) [та ін.]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – Вип. 263 : у 9 т. – Т. VIII. – С. 2056 – 2060.
21. Яровенко Т. С. Види інновацій в освіті та їх класифікація / Т. С. Яровенко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2012. – № 10/1. – Т. 20. – С. 214 – 219.
22. Яровенко Т. С. Удосконалення механізму управління ризиками інвестиційного проекту / Т. С. Яровенко, Ю. О. Воробйова // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Економіка. – 2013. – Вип. 7(2). – Т. 21. – С. 160 – 166. *(особистий внесок – вдосконалено методичний підхід щодо управління інвестиційними проектами шляхом адаптації моделі Б. Боєма).*
23. Багрова І. В. До питання удосконалення понятійного апарату сфери освіти в Україні / І. В. Багрова, Т. С. Яровенко // Вісник економічної науки України. – 2013. – № 1(23). – С. 13 – 19. *(особистий внесок – уточнено трактування понять й категорій освітнього менеджменту).*

24. Яровенко Т. С. Статистичні аспекти оцінювання стану та розвитку системи освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки. – 2014. – Вип. 8. – Ч. 6. – С. 78 – 81.
25. Яровенко Т. С. Інвестиційна політика у сфері освіти України та механізм її реалізації / Т. С. Яровенко // Економіка і організація управління : зб. наук. пр. / редкол. : Л. В. Шаульська (гол. ред.) [та ін.]. – Вінниця : ДонНУ, 2014. – Вип. 3 (19). – № 4 (20). – С. 303 – 310.
26. Яровенко Т. С. Фінансування та інвестиційне забезпечення розвитку освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Прикладна статистика : проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / редкол. : О. Г. Осауленко (голов. ред.) та ін.; Нац. Академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП «Інформ. – аналіт. агенство», 2015. – Вип.16. – С. 131 – 138.
27. Яровенко Т. С. Теоретичні засади інвестиційного розвитку сфери освіти України / Т. С. Яровенко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2015. – № 1. – С. 155 – 165.
28. Яровенко Т. С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Економічний вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» : зб. наук. пр. – К. : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. – № 12 (2015). – С.167 – 172.

Праці апробаційного характеру та які додатково відображають наукові результати дисертації:

29. Багрова І. В. Проблеми та перспективи розвитку бізнес-освіти в Україні / І. В. Багрова, Т. С. Яровенко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 28 – 30 травня 2009 р. – Дніпропетровськ : НГУ. – Т.3. – С. 182 – 183. *(особистий внесок – визначено основні проблеми розвитку бізнес-освіти як певного рівня сфери освіти України).*
30. Яровенко Т. С. Ефективність інвестування у людський капітал / Т. С. Яровенко // Використання трудового потенціалу на регіональному рівні : матер. всеукр. наук.-практ. конф., 18 – 19 листопада 2010 р. – Кіровоград : КНТУ. – С. 135 – 138.
31. Яровенко Т. С. Особливості оцінювання ефективності інвестування у людський капітал / Т. С. Яровенко // Актуальные вопросы реформирования экономики : матер. II всеукр. науч.-практ. конф. молодых ученых, 25 ноября 2010 р. – Николаев : НУК. – С. 41 – 43.
32. Яровенко Т. С. Підвищення ефективності інвестиційної діяльності у сфері освіти / Т. С. Яровенко // Світова економіка ХХ століття : сучасні тенденції та перспективи розвитку : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молод. вчених, 18 – 19 листопада 2011 р. – Львів : Львівська економічна фундація. – С. 46 – 47.
33. Яровенко Т. С. Основні аспекти управління інвестиційною діяльністю у сфері освіти / Т. С. Яровенко // Економіка сьогодні : проблеми та шляхи вирішення : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 25 – 26 листопада 2011 р. – Одеса : Центр економічних досліджень та розвитку. – Ч. 1. – С. 27 – 28.
34. Яровенко Т. С. Теоретичні проблеми трансформаційних процесів в освітній сфері України / Т. С. Яровенко // Трансформаційні процеси в економіці держави та

- регіонів : матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 18 –19 жовтня 2012 р. – Запоріжжя : ЗНУ. – С. 78 – 80.
35. Яровенко Т. С. Поняття «інновація» у системі освіти / Т. С. Яровенко // Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 26 – 27 квітня 2013 р. – Дніпропетровськ : ДНУ. – С. 14 – 15.
36. Яровенко Т. С. Стратегічні пріоритети розвитку економіки знань в Україні / Т. С. Яровенко // Україна – Польща : діалог культур в контексті євроінтеграції : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 25 – 27 вересня 2014 р. – Запоріжжя : ЗДІА. – Т.І. – С. 189 – 191.
37. Яровенко Т. С. Моніторинг інноваційної діяльності як умова подолання кризових явищ у сфері освіти України / Т. С. Яровенко // Економіка і менеджмент – 2013 : перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 24 – 25 квітня 2014 р. – Дніпропетровськ : ДНУ. – Т. 6. – С. 154 – 155.
38. Яровенко Т. С. Інвестиції в освіту як основа сталого економічного розвитку в Україні / Т. С. Яровенко // Economics of sustainable development : theoretical approaches and practical recommendations : materials of international scientific and practical conference, 13 – 16 september 2015 p. – Kosice (Slovak Republic) : Origo. – P. 151 – 152.
39. Yarovenko T. S. Personnel audit : are the costs for personnel training to be considered investments? / T. S. Yarovenko, T. V. Nilorme // Economics, management, law : current state and perspectives of development : collection of scientific articles, Melbourne, Australia, 25 august 2015. – Melbourne : Thorpe-Bowker®. – P. 83 – 87. *(особистий внесок – визначено особливості витрат на освіту персоналу з позицій освітнього інвестування).*
40. Яровенко Т. С. Оцінка стану та проблеми розвитку системи освіти в Україні / Т. С. Яровенко // Сучасний стан та проблеми розвитку статистики, обліку та аудиту в умовах глобалізації : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 9 – 10 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ : ДНУ. – С. 60 – 62.
41. Яровенко Т. С. Розвиток освіти в умовах фінансово-економічної кризи : інвестиційний аспект / Т. С. Яровенко // Розвиток національної економіки : теорія і практика : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 3 – 4 квітня 2015 р. – Тернопіль : Крок. – Ч.1. – С. 372.
42. Яровенко Т. С. Освіта в системі «економіки знань» України як пріоритет інноваційного розвитку / Т. С. Яровенко // Наука и бизнес : матер. V междунар. наук.-практ. конф., 9 –10 февраля 2015 г. – Дніпропетровськ : NOOSPHERE. – С. 162 – 165.
43. Yarovenko T. S. Personnel as an object of educational investment / T. S. Yarovenko, T. V. Nilorme // Economics, management, law : realities and perspectives, collection of scientific articles, Paris, France, 29 april 2016. – Paris : LesEditionsL'Originale. – P. 145 – 147. *(особистий внесок – визначено значення та особливості освітніх інвестицій).*
44. Яровенко Т. С. Обліково-інформаційне забезпечення інвестиційної діяльності у сфері освіти України / Т. С. Яровенко // Сучасний стан та проблеми розвитку статистики, обліку та аудиту в умовах глобалізації та енергосбереження : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 6 – 7 квітня 2016 р. – Дніпропетровськ : ДНУ. : у 4 т. – Т. 2. – С. 58 – 62.

Інші видання:

45. Яровенко Т. С. Людський капітал / Т. С. Яровенко // Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посіб. / І. В. Багрова, Н. І. Редіна, О. О. Гетьман, Т. С. Яровенко (гриф МОНУ лист №1/11-7862 від 23.05.2014 р.). – Дніпропетровськ : ДДФА, 2014. – С. 217 – 247. (*особистий внесок – досліджено людський капітал з урахуванням специфіки інвестицій в освіту*).

АНОТАЦІЯ

Яровенко Т. С. Інвестиції у сферу освіти України: теоретико-методологічний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Полтавська державна аграрна академія, Полтава, 2017.

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню теоретико-методологічної та науково-прикладної проблеми впровадження багатоваріантної інвестиційної політики задля забезпечення розвитку сфери освіти України. У роботі вперше: сформульовано положення щодо співвідношення між обсягами ВВП, послуг та інвестицій задля забезпечення інтенсивного інвестиційного розвитку сфери освіти; визначено склад інвестиційної системи сфери освіти; запропоновано теоретико-методологічний підхід щодо управління освітніми інвестиціями; розроблено механізм інвестиційної політики. Вдосконалено: трактування понять освітнього інвестування та його статистичне забезпечення; організацію інноваційного інвестування; методологічний інструментарій управління освітніми інвестиціями; склад напрямів інвестиційного розвитку сфери освіти України. Дістали подальшого розвитку: технологія аналізу стану та розвитку освітньої сфери, методологічні підходи щодо моніторингу її інвестування, інвестиційне забезпечення її розвитку, визначення детермінант освітнього інвестування.

Ключові слова: сфера освіти, освітні інвестиції, інноваційне інвестування, інвестиційний розвиток, інвестиційна політика.

АННОТАЦИЯ

Яровенко Т. С. Инвестиции в сферу образования Украины: теоретико-методологический аспект. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 «Экономика и управление национальным хозяйством». – Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Полтавская государственная аграрная академия, Полтава, 2017.

Диссертация посвящена решению теоретико-методологической и научно-прикладной проблемы внедрения многовариантной инвестиционной политики для обеспечения развития сферы образования Украины. В работе впервые: сформулировано положение о соотношении между объемами ВВП, услуг и инвестиций для обеспечения интенсивного инвестиционного развития сферы образования; определен состав инвестиционной системы сферы образования; предложен теоретико-методологический подход к управлению образовательными инвестициями; разработан механизм инвестиционной политики. Усовершенствованы: трактовка понятий образовательного инвестирования и его статистическое обеспечение; организация инновационного инвестирования;

методологический инструментарий управления образовательными инвестициями; состав направлений инвестиционного развития сферы образования Украины. Получили развитие: технология анализа состояния и развития образовательной сферы, методологические подходы к мониторингу ее инвестирования, инвестиционное обеспечение ее развития, определение детерминант образовательного инвестирования.

Ключевые слова: сфера образования, образовательные инвестиции, инновационное инвестирование, инвестиционное развитие, инвестиционная политика.

ABSTRACT

Yarovenko T. S. Investments into educational sphere of Ukraine: theoretical and methodological aspect. – Qualifying research paper, to be treated as manuscript.

A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Economics for the specialty 08.00.03 «Economics and Management of National Economy». – Oles Honchar Dnipro National University, Poltava State Agrarian Academy, Poltava, 2017.

The thesis is dedicated to the resolution of scientific and applied problem of providing the development of educational sphere of Ukraine by means of implementation of multivariate investment policy based upon theoretical and methodological foundations of educational investment. For the first time, it has been established that the correlation between GDP volume, educational services and investment characterizes the types of investment-driven development of the educational sphere (intensive, extensive and detensive). Educational investments affect the increase in potential in the educational sphere, hence the scope of educational services and their quality, which further stimulates the higher rate of growth of educational GDP. This allowed to formulate the rule of educational investment which may be employed in the process of monitoring: for the purpose of providing intensive investment-driven development of the educational sphere the growth rate of educational GDP must exceed the growth rate of volume of educational services, which, in its turn, must exceed the growth rate of the total volume of educational investments.

The work provides a substantiation of theoretical and methodological approach towards management of educational investments on the basis of the system of sources, methods and forms of investment that are to be utilized in the process of formation and realization of the investment policy in the educational sphere aiming to stimulate the involvement of private sector in the educational investment. Within the scope of the research the areas for investment-driven development (informational, methodological, legal, institutional and administrative) have been elaborated, serving as an acting reference point for modernization of educational sphere in Ukraine. A distinctive significance is assigned to institutional and administrative focus area which bears top priority and involves measures regarding the improvement of the mechanism of funding the investment activity, development and realization of integral multivariate investment policy in the sphere of education at its various levels, decentralization and democratization of educational investment management.

The work elaborates a developed mechanism of formation and realization of investment policy in the educational sphere of Ukraine, which is to be regarded as a system of intentionally organized interactions between the educational sphere and government agencies as well as a regulatory system functioning by means of realization of management functions through a composite of methods, leverages, instruments and

strategies taking into account the influence of factors and limitations for the purpose of achieving investment-driven development. This provides the possibility to define functions and stages, to devise measures of investment policy in the educational sphere with the aim to provide accelerated innovation-driven development of education in Ukraine.

The paper comprises refinements for theoretical foundations of investment management by means of elaborating the investment scheme for educational sphere that is considered as a multitier system with aggregated composition which serves as a methodological platform for investment policy at all levels of educational management. This type of approach, as opposed to existing ones, makes the interaction of parties to investment process more structured, decreases investment costs and risks, simultaneously increasing the efficiency of investment process as a whole. Furthermore, through differentiation, specification and systematization of notions employed within educational investment, the system allows to unify, harmonize and universalize the conceptual framework of educational investment in accordance with present-day demands of educational sphere development. The work provides major improvements for theoretical and methodological approach towards statistical provisions of educational investment through accounting of educational investments as a statistical category. Their practical application in the form of methodological guidelines allows to raise objectivity of taking managerial decisions in the process of planning the educational investments, to analyze the comprehensiveness of investment policy realization and efficiency of investment resources utilization, to substantiate the necessity and the consequences of educational reforms and to forecast investment requirements of the educational sphere of Ukraine.

The research contains sizeable improvement of methodological tooling for managing investment development of educational sphere through utilization of the project-based approach. This allows to increase the flexibility and adaptability of introducing educational investments, to raise the responsibility of functional managers for investment performance, providing the capability of scientific substantiation for development of effective investment policy within the educational sphere from the perspective of system approach. Moreover, the work encompasses further improvements of methodological approaches towards management of investment projects in the educational sphere, based on the implementation of their classification and adaptation of spiral model by B. Boehm in the process of their elaboration with the use of risk management measures. This contributes to the increase in feasibility of managerial decisions in the conditions of time and investment resources constraints, to the decrease of investment risks; it further ensures the creation of investment projects portfolio and the formation of the investment program on the principles of system approach, it allows to reasonably define the directions of educational investment and to channel investments for the purpose of providing accelerated innovation-driven development of educational sphere of Ukraine.

Further development was additionally given to the systematization of factors of investment-driven development of educational sphere and their clustering according to the sphere of their emergence and levels of economic management within the framework of particular system with synergy effect. This allows conducting a monitoring of such development with consideration for regulatory, geographical, organizational, market-related, social aspects and taking into account the influence of these determinants in the course of development of investment policy in Ukraine of educational sphere.

Key words: educational sphere, educational investments, innovative investments, investment development, investment policy.

Підписано до друку 25.10.2017 р. Замовлення № 125. Папір офсетний.
Друк різнографія. Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 2,7.
Гарнітура Times New Roman Cyt. Тираж 100.

Редакційно-видавничий відділ Полтавської державної аграрної академії.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2174 від 26.04.2005 р.
Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Г. Сковороди, 1/3.

